

Rosa Luxemburg'un Eleştirel Gerçekçiliği ve Uluslararası Siyaset Kuramının Temelleri¹

Doğan Göçmen

*Sayın Server Tanilli'ye
derin sevgi ve saygılarımla...*

1 Emre Arslan, Gürsel Göçmen ve Kenan Kalyon'a eleştirel katkılarından dolayı teşekkür ederim. Yazının içeriği ve kullanılan alıntılarının doğruluğu konusunda sorumluluk bana ait.

“Siyasal-tarihsel çözümlemelerde sık olarak düşülen bata organik olan ile görecel olan arasındaki doğru ilişkiyi bulamamaktır: bundan dolayı ya dolaylı olarak etkide bulunan nedenler doğrudan etkide bulunuyormuş gibi gösterilir ya da doğrudan etkide bulunan nedenler tek etkili olan nedenlerdir iddiasında bulunulur. Birinci durumda aşırı ‘ekonomizm’ veya doktriner kılı kırk yarma, ikinci durumda ise aşırı ‘ideolojicilik’ vardır. Bu durumlardan ilkinde mekanik nedenler abartılır iken, ikincisinde iradeci ve bireysel öğeler öne çıkarılır. (...) Bu iki hareket türü (organik ve keyfi -DG) ve böylece araştırma arasındaki diyalektik bağı tam olarak saptamak zordur. Ve eğer hata tarih yazımında oldukça ağır ise siyaset sanatında daha da vahimleşir; yani mesele geçmiş tarihi yeniden kurgulamak değil de bugünün ve geleceğin tarihini kurgulamak ile ilgiliyse.”

Antonio Gramsci

Siyasal bilimler çerçevesinde uluslararası ilişkilerin pratik ve kuramsal sorunları üzerine yürütülen tartışmaların en önemli sorularından birisi ileriden beri yöntem sorusu olagelmıştır. Uluslararası siyaset kuramının temelleriyle de direkt ilgili olan bu soruya verilen yanıtta göre herkes kendisini var olan değişik okullarla şu veya bu biçimde ilişkilendirir. Nedir yöntemle ilgili bu temel soru? Uluslararası ilişkilere neyi temel alıp yaklaşacağız? Ahlakçılığı mı, sözleşmeciliği mi, ku-

rumculuğu mu, pozitivist gerçekçiliği mi, yoksa Luxemburg'un önerdiği gibi, eleştirel gerçekçiliği mi?

Bu bağlamda yürütülen tartışmalarda Luxemburg'un bu konuya ilişkin geliştirdiği kuramsal ilkeler ve pratik çözüm önerileri ne yazık ki pek dikkate alınmıyor. Oysa uluslararası ilişkilerin pratik ve kuramsal soru ve sorunları Luxemburg'un bütün çalışmalarının en önemli konularından birisi olmuştur. İlk bakışta konuyla pek bir ilgisi yokmuş gibi gözükken yerel seçimler ve sendikal hareketin sorunları üzerine yazdığı yazılarda dahi uluslararası ilişkiler önemli bir yer tutuyor. Örneğin 1913 yılında Almanya'nın Leipzig şehrinde yaptığı bir konuşmasında dış politikanın işçi sınıfı için "çok ciddi ve son derece önemli" bir konu olduğunu vurgulayarak "her kadın ve erkek işçinin" dikkatini uluslararası politik gelişmelere çekmeye çalışıyor. 20. yüzyılın başlarında Afrika'da yaşanan özellikle Alman emperyalist sömürgeci girişimleri ve Balkanlar'da yaşanan şövenist sadırları ve çatışmaları kastederek, işçi sınıfının dikkatini uluslararası ilişkilere çekmek için şöyle bir çağırıda bulunuyor:

Eğer Afrika'da siyahlara Alman orduları tarafından zulmediliyorsa, eğer Balkanlar'da Sırp ve Bulgarlar Türk askerlerini ve köylülerini öldürüyorsa, eğer Kanada'da muhafazakârlar seçimlerde aniden üste çıkıyor ve liberal iktidarı parçalıyorsa, bütün bu durumlarda kadın ve erkek işçilerin kendilerine, bütün bu meseleler bizim meselemiz, orada tehlikede olan bizim çıkarımız, demesi gerekiyor (1990c: 212).

Luxemburg'un bu çabasının arkasında felsefi, tarihsel ve sosyo-ekonomik bakımdan gerekçelendirilmiş derin bir inanç yatıyor. Marx'ın eserinden kazanmış olduğu bu inanca göre, uluslararası siyasal alanda verilen mücadele işçi sınıfının kurtuluş mücadelesinin ayrılmaz bir parçasıdır (1990c: 213).

Luxemburg, pratik ve kuramsal etkinliklerini 19. yüzyılın son on yılı ile 20. yüzyılın ilk yirmi yılı arasında geliştirip sergilemiş olan işçi sınıfı önderlerinden ve kuramcılarında birisidir. 20. yüzyılın başlarına dönüp, bu dönemin kuramcılarında birisini uluslararası ilişkilerin pratik ve kuramsal sorunları bakımından yeniden verimli hale getirme isteğimizin altında sadece tarihsel ilgi ve merak yatmıyor. Luxemburg'un geliştirmiş olduğu kuramsal düşüncelerinin ve pratik çözüm önerilerinin bugünkü sorunlar açısından da son derece öğreticidir. 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında uluslararası ilişkilerde hem derinlik ve yoğunluk, hem de genişlik bakımından, bugün yaşanan sızramaya benzer bir sızrama yaşanıyordu. Luxemburg uluslararası ilişkilerin pratik ve kuramsal sorun-

ları üzerine bu dönemde geliştirdi. Konuşmalarında ve yazılarında sırf günlük politik sorunları ele almadı. Ama bunları işçi sınıfının ihtiyaç ve çıkarları açısından açıklamak ve böylece toplumsal kuruluş mücadelesine bilinçli bir yön vermek amacıyla kuramsal analizlerde ve temel açıklamalarda da bulundu.

20. yüzyılın başlarında yaşanan sorunlarla bugün karşılaşıya bulunduğumuz sorunlar arasında önemli farklar vardır kuşkusuz. O dönemde uluslararası ilişkileri şekillendiren aktörlerle bugünkü aktörler arasında önemli bir güç kayması olmuştur. O dönemin belirleyici aktörleri artık geri sıralara düşmüştür. Bunların yerini eskiden geri sıralarda olanlar almış ve bugün uluslararası ilişkilerin çekim merkezi durumuna gelmiştir. Örneğin uluslararası ilişkilerin neredeyse tek merkezi durumuna gelen ABD, o dönem uluslararası ilişkilerde etkisini henüz hissettirmeye başlamıştı. Yine o yıllar sadece denizde ve karada yaşanan silahlanma ve savaşlar bugün artık uzayı da kapsamış bulunuyor.

Luxemburg'un eserlerine sırf tarihsel açıdan yaklaşıp bile bize bugün bu alanda yaşananları anlamamızı kolaylaştıracaktır. Çünkü bize 20. yüzyılın başlarında uluslararası ilişkilerin bir panoramasını ve bu ilişkilere hakim olan dengelerin ve dinamiklerin çok iyi bir eleştirel anlatısını sunuyor. Böylece 20. yüzyılın başlarında uluslararası ilişkilere hakim olan dengeler ve dinamiklerle bugün 21. yüzyılın başlarında uluslararası ilişkilere hakim olan dengeler ve dinamikler arasında bir karşılaştırma yapma olanağı sunuyor. Bu nedenle Luxemburg'un yazılarına ve konuşmalarına sırf tarihsel açıdan bile yaklaşıp son derece öğreticidir.

Yukarıda da işaret ettiğim gibi, Luxemburg'un eserleri bize sadece bugünü geçmişle karşılaştırarak anlama olanağı sunmuyor. Eserlerinde geliştirmiş olduğu yöntem ve kuramsal ilkelerle, artık genel olarak emperyalizm çağı olarak adlandırılan çağımızın sorunlarını ve dinamiklerini analiz etmemize de katkıda bulunuyor. Çünkü Luxemburg emperyalizmin uluslararası ilişkiler bakımından ne anlama geldiğine dair köklü bir analiz sunmaya ve bundan hem pratik politik, hem de kuramsal sonuçlar çıkarmaya çalışan ilk düşünürlerden birisidir. Bu çalışması daha sonra bu konuda yapılan bir çok çalışmaya çıkış noktası olmuştur. Bundan dolayı uluslararası ilişkilerin pratik ve kuramsal sorunları üzerine yeniden düşünürken bu analiz ve kuramsal denemeleri gerçekleştiren en önemli düşünürlerden birisi olan, ne yazık ki Marxist çevrelerde yürütülen tartışmalarda bile ihmal edilen Luxemburg'a da dönülmesi gerekiyor.

2 “Hakem sözleşmeleri” kavramı bugün Almanya’da medeni hukuk çerçevesinde kullanılan “Schiedsvertrag” kavramının çoğul hali olan “Schiedsverträge”nin çevirisidir. Anlaşıldığı kadarıyla bu kavramın tam bir Türkçe karşılığı yoktur. Karl Steuerwald bu kavramla doğrudan ilişkili olan Almanca “Schiedsgericht” kavramını Türkçe’ye “hakem mahkemesi” olarak çeviriyor. Ben bu çeviriden yola çıkarak “Schiedsvertrag” kavramını Türkçe’ye “hakem sözleşmesi” olarak çeviriyorum. Taraflar arasındaki bir sorunu çözmek üzere “hakem mahkemesi” kurmak için imzalanan sözleşmeyi tanımlamak için kullanılıyor. Anlaşıldığı kadarıyla ilk olarak sosyalist hareket içinde kullanılıp tartışılmış olan bu kavram, bugün artık yeni kurumlar tarafından kullanılıyor. Luxemburg “hakem sözleşmeleri” kuramını aşağıda ele aldığımız bir yazısında tartışıyor.

Yazının amacı, Luxemburg’un uluslararası siyaset kuramı üzerine geliştirmiş olduğu düşünceleri düşünsel-tarihsel arka planıyla ele almaktır. Luxemburg’un düşünceleri son derece güncel olduğu için, okur bu düşünceleri bugün yürütülen tartışmaların ışığında değerlendirme olanağına sahip. Örneğin pozitivist gerçekçilik üzerine geliştirmiş olduğu eleştiri bugün ABD’de “yeni tutucular” olarak adlandırılan Beyaz Sarayın “şahin” ideologlarıyla karşılaştırılabilir. Aynı şekilde “globalleşme karşıtı” hareket içinde yaygın olan “adil vergilendirme” gibi ahlakçı slogan ve düşünceler Luxemburg’un bu konu hakkında yazdıkları açısından da değerlendirilebilir.

I. Uluslararası İlişkiler ve Sözleşmecilik Kuramı

Sözleşme kuramcıları önerdikleri sözleşmeye geçerlilik kazandırmak için sözleşmeyi bütün zamanlar için geçerli, herkes tarafından kabul gören bazı ahlaki ön kabüllerden ve konsensus şartından hareket etmek zorundadır. Oysa günümüzde çıkar ilişkilerinin ve çatışmalarının yaşandığı toplumda herkes tarafından kabul gören ahlaki kurallar ve konsensus şartının toplumsal temeli olmadığı için, sözleşmeciler topluma hakim olan çelişkileri ve çatışmaları bir takım idealist soyutlama yöntemiyle aşmaya çalışıyor. Örneğin iki farklı liberal gelenekten gelen yeni kurumculuk ve benim ahlakçılık ve sözleşmecilik olarak tanımladığım Kantçı liberal akım, birbirinden oldukça farklı ahlaki ilkelerden hareket etseler de, özel mülkiyet ve pazar ilişkileri temelinde farklı ekonomik politikalar savunsalar da, uluslararası ilişkilerin yeniden düzenlenmesi için önerdikleri araç konusunda aynı noktada buluşuyorlar: idealist konstrüktivist yöntemlerle ulaşılmış, bütün zamanlar için geçerli olduğu düşünülen bir *sözleşme*.

Yeni kurumculuğa göre devletlerin toplumsal yaşamın bütün alanlarından ellerini ve ayaklarını çektikleri, sadece ekonomik kurumların, yani tekellerin etkin olduğu, ahlaki bakımdan yararlılık ilkesinin mutlak hüküm sürdüğü bir dünyada “hakem sözleşmeleri”² dünya barışını güvence altına almalıdır. Kant’ın deontolojik ahlak ilkesinden hareket eden ahlakçı ve sözleşmeciler geleceğe göre ise özel mülkiyet kurumuna ve pazar ilişkilerine dokunmamak koşuluyla devlet pazarların sağlayamayacağı “sosyal adaleti” gerçekleştirmek için ekonomik alana müdahale etmelidir. Bu durumda dünya barışını sağlayacak olan sözleşmeler ekonomik kurumlar tarafından değil, John Rawls’a göre halklar tarafından (2000: 23-30), Otfried Höffe’ye göre ise devletler tarafından

imzalanmalıdır (2002: 308-314). Burada ne yeni kurumculuğun, ne de Höffe ve Rawls'un önerdiği sözleşme kuramlarının ayrıntılarına girmemize olanak var. Sözleşme kuramı nasıl gerçekleştirilmiş olursa olsun, hangi ahlaki ilkelerden, ekonomik ve politik düşüncelerden hareket edilirse edilsin, burada önemli olan, bütün sözleşmecî akımların eninde sonunda toplumsal koşulları, rekabetleri ve çatışmaları, kısacası konsensus ilkesini temel edinmek zorunda olan sözleşmelerin arkasında saklı olan iktidar ilişkilerini bir takım düşünsel yöntemlerle aşmak istemeleridir.

Luxemburg, sözleşmeciliğe yönelik esaslı bir eleştiri formüle ediyor. Bu eleştirisini Avrupa düşünce tarihinde ta Heraklitos'a kadar varan ve meta analizine kadar indirgenebilecek derin bir geleneğe ve bilimsel analizlere dayanarak formüle ediyor. Bu eleştirinin arka planının anlaşılması için buraya kısaca aktaralım:

Devlet gibi toplumsal politik kurumların ortaya çıkmasında, savaş ve barışın ilan edilmesinde sözleşmenin önemli bir rol oynamadığını 18. yüzyılda David Hume, Adam Smith ve Adam Ferguson tarihsel ve sosyolojik olarak gerekçelendirmişlerdi. Bundan başka Montesquieu ve Hegel tarafından da bu konuya ilişkin benzer düşünceler formüle edilmişti. Luxemburg'un sözleşmeciliğe yönelik eleştirisini formüle ederken bütün bu geleneği ne oranda göz önünde bulundurduğunu kestirmek mümkün değil. Ama eleştirisini formüle ederken eserlerini çok yakından tanıdığı ve bu geleneğin en modern temsilcileri olan Adam Smith ve Karl Marx'a dayandığını kesin olarak söyleyebiliriz.

Sözleşmeciliğe yönelik temel eleştirisini formüle ederken, Luxemburg en az iki temel düşünceden hareket ediyor. Birinci düşünce Marx ve Engels tarafından dile getirilmiştir. Bu düşünceye göre bir hukuksal ilişki biçimi olan sözleşme tam olarak meta üretimine dayalı bir toplumda geçerlilik kazanabilir (Wesel, 1990: 716-719). İkinci düşünce Thomas Hobbes'dan esinlenen ama aynı zamanda onun iktidar ilişkilerine mekanikçi yaklaşımını da eleştiren Adam Smith tarafından formüle edilmişti. Bu düşünceye göre pazar ilişkileri, sözleşmecilik temelinde biçimsel eşitliğe dayalı ilişkileri şart koşsa da, kaçınılmaz olarak iktidar ilişkileridir. Bundan dolayı Smith pazar ilişkilerini analiz ederken *bükmeme* (command), *değişim gücü* (power of exchanging) ve herkesin bu hükmetme veya değişim gücüne göre *zengin veya yoksul* olduğundan bahsetmektedir (1981: 47, 31, 47). Bu tür tarihsel saptamaları genel saptamalar olmaktan kurturmak için Marx kendi analizleriyle derinleştirmiş ve bilimsel olarak temellendirmiştir:

Böylece, bir sözleşmede ifadesini bulan bu hukuksal ilişki, bu sözleşme, gelişmiş bir yasal sistemin bir parçası olsun ya da olmasın, iki irade arasındaki bir ilişkidir ve bu haliyle iki insan arasındaki, gerçek ekonomik ilişkinin yansımından başka bir şey değildir. (1986: 100)

Marx bu ekonomik ilişkiyi değişik düzeylerde analiz etmiştir. Meta analizinde aslında ihtiyaçları gidermek için kullanım değeri üreten emeğin kapitalist toplum koşullarında öncelikle değişim değeri de üreten bir etkinliğe dönüştüğü sonucuna ulaşıyor. Bu üretken etkinliğin, yani emeğin üretkenliğinin artmasına kullanım değeri açısından baktığımızda toplumun zenginleştiğini görürüz. Çünkü örneğin bir ceketle ancak bir insanı giyindirebiliriz, iki ceket ile iki insanı. Ama konuya değişim değeri açısından baktığımızda toplumun yoksullaştığını saptamak durumunda kalırız. Çünkü emeğin üretkenlik gücünün artması sonucu iki ceket üretilmediği için, ceketin değişim değeri yarıyarıya düşmüştür (1986: 60-61). Marx metanın kullanım değeriyle değişim değeri arasındaki bu çelişkili durumu daha üst kategorilerde incelediğinde uluslararası ilişkiler açısından bazı sonuçlar çıkarılabileceğimiz saptamalara varmıştır.

Luxemburg'un arka planı açısından öğretici olan saptamalarından birisinde Marx, ilk olarak 1939 yılında Moskova'da yayınlanan *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie*'nin bir yerinde meta, para ve uluslararası ilişkiler arasında bütünlüklü diyalektik bir bağ kuruyor. Kuşkusuz *Grundrisse* Luxemburg'un 1919 yılında öldürülmesinden sonra yayınlanmıştır. Bundan dolayı okumuş olması mümkün değil. Ama Marx benzer düşünceleri Luxemburg'un yaşadığı dönemde yayınlanmış olan eserlerinde aynı çarpıcılıkta olmasa da değişik biçimlerde dile getirmiştir. Örneğin *Das Kapital*'in birinci bölümünde sunmuş olduğu meta analizinden bile benzer sonuçlar çıkarmak mümkündür. Ne diyor Marx *Grundrisse*'de?

Para en sabit biçimiyle bir metadır ve bir şey olarak diğerlerinden değişim değerini daha mükemmel bir şekilde ifade ettiği için ayrılmaktadır, özellikle bundan dolayı sıkke olarak kendi iç değerini saptayan değişim değerini kaybediyor ve sadece kullanım değerine dönüşüyor - bu kullanım değeri metaların fiyatlarını vs. saptamak amacını gütsen bile. Bu belirlemeler daha dolaysız olarak biraraya geliyorlar ama aynı zamanda daha dolaysız olarak birbirlerinden kopuyorlar. Bu belirlemelerin kendi başlarına birbirlerine karşı olumlu davranmaları durumunda, tüketimin nesnesi durumuna gelen metalarda olduğu gibi, ekonomik sürecin

parçası olmaktan çıkıyor; parada olduğu gibi olumsuz olması durumunda çılgınlığa dönüşüyor; ama ekonominin bir parçası olarak halkların pratik yaşamını belirleyen (bir -DG) çılgınlık... bu (1974: 179-180).

Sözleşmecilik kuramına yönelik eleştirisini formüle ederken Luxemburg'un bütün çabası, sözleşme kuramcılarının görmediği veya gözardı ettiği veya sırf idealist yöntemlerle aşmaya çalıştığı ama sözleşmelerin temelini oluşturan ahlaki ön kabülleri ve konsensus şartını tersine çeviren çelişkili ontolojik bir alt yapının olduğunu göstermektir. Örneğin *Barış ve Hakem Sözleşmeleri* (Friede und Schiedsverträge) başlıklı yazısında bu konuya ilişkin eleştirisini şöyle formüle ediyor: "... geleceğin barışı ne bir kağıt parçasıyla güvence altına alınabilir, ne de 'iyi istek' ve kapitalist diplomatların hukukçu 'ahlakıyla'. Bu kağıt parçası uluslararası hukukun en güzel cümleleriyle ve hakem sözleşmeleriyle yazılı olsa bile. Herhangi bir emperyalist eşkiya çetesinin istemesi durumunda her an kurşunlanarak ateşe atılabilecek ve duman ve alevler içinde uçup yok olabilecek bir kağıt parçasıyla" güvence altına alınamaz bu barış (1990d: 229).

Tabi bu eleştiriyi formüle etmekle sözleşmelerin varlığını reddetmiş olmuyor Luxemburg. Sözleşmeler mümkündür ve bunlardan yığınla vardır. Ayrıca kapitalist-emperyalist çağda uluslararası çatışmaların çözülmesi konusunda bunların belli bir işlevi de vardır. Bunu gözardı etmek, gerçekliği görmemek anlamına gelir. Ama sözleşmeler tek paradigması yayılmacılık olan kapitalist hükümetlerin araçlarıdır; arkalarında çok yönlü, ontolojik bakımdan yüklü maddi çıkarlar ve güçler saklıdır. Sözleşmeler barışı güvence altına alıyormuş gibi gözükükleri durumlarda bile bu barış söz konusu sözleşmeler imzalanmadan da mümkün olabilir. Çünkü sözleşmeler sadece o anki iktidar ilişkilerini dile getirmektedirler. Luxemburg'a göre sorun, bunların varlığı veya oynadıkları rolü reddetmek sorunu değildir. Ona göre sorun, bu akımların sözleşmeleri gerçek barış mücadelesinin yerine geçirmesidir (1990d: 228). Uluslararası ilişkilerde yaşanan sorunları ve çatışmaları ontolojik alt yapısından koparıp ideolojik alana sıkıştırmalarıdır. Ama sözleşmelerin temelini oluşturan güç dengeleri değiştiği andan itibaren imzalanmış olan sözleşmelerin, yapılmış olan anlaşmaların temelleri de ortadan kalkmış oluyor. Bu durumda imzalanan sözleşmelerin veya yapılan anlaşmaların geçerliliği de sorgulanır doğal olarak. Bernstein'e karşı kaleme aldığı *Küçük Burjuva mı, Proleter Dünya Politikası mı?* (Kleinbür-

gerliche oder proletarische Weltpolitik) başlıklı yazısının, Heraklitos'un ırmak örneğini andıran bir yerinde şöyle diyor Luxemburg:

Şimdiye kadar ihlal edilmemiş emperyalist karakterli tek bir uluslararası devlet sözleşmesi var mıdır? Sadece uluslararası koşulların sürekli bir akım halinde olduğunu, değişimin, oluşumun ve yok oluşun, gelişimin ve hareketin bu alanda da yasa olduğunu bilmeyenler kapitalist devletler arasındaki sözleşmelerin değişmezliğine ve dokunulmazlığına inanabilir. (1990c: 29)

Toplumsal ilişkilere hakim olan ve meta ilişkilerinden kaynaklanan çelişki ve “çılgınlık”, toplumsal ilişkileri düzenleyen bir araç ve kurum olarak sözleşmeleri hem zorunlu hale getiriyor, hem de anlamsız kılıyor. Çelişkilerin ve dolayısıyla çılgınlığın hüküm sürdüğü bir toplumda sözleşmelerin zorunlu olması, karşılıklı güven ilişkilerinin olmamasından kaynaklanıyor. Çünkü güvensizliğin hakim olduğu bir toplumda sözleşme bir güvence olarak görülmektedir. Ama aynı durum sözleşmeleri anlamsız kılıyor. İçinde çelişkilerin ve çılgınlığın hüküm sürdüğü bir toplum, gerek kendi içinde, gerekse diğer halklar veya uluslarla ilişkisinde akılcı ve konsensüsçü ahlaki ilkelere dayalı ne kadar sözleşme yaparsa yapsın, böyle bir toplum, kendi içindeki çelişkilerin ve çılgınlığın kaynağını kurutmadığı sürece, yapmış olduğu sözleşmelerin gereklerini ve yükümlülüklerini ne içte, ne de dışta tam olarak yerine getirebilir. Bunun sonucu bağımsızmış gibi gözükün üçüncü bir kuruma, devlete ihtiyaç vardır. Yani devlet toplumsal ilişkilere hakim olan çelişki ve çılgınlığın politik olarak en yoğun bir biçimde dışa vurumundan başka bir şey değildir. Böylece uluslararası ilişkilerin temel aktörü olan devletlerin akılcı temellere dayalı sözleşme yapması ve bunun gereklerini yerine getirmesi mümkün değildir. Yani Luxemburg'a göre iç ve dış ilişkiler arasında diyalektik bir bütünlük vardır. Bundan dolayı şöyle diyor 20. yüzyılın başlarında yaşanan uluslar arası sömürgeci çatışmaları kastederek: “Bu, uluslar arasında dünya politikası çerçevesinde yaşanan gelişmeler kapitalizmin iç gelişmelerinin sadece öbür yüzünden başka bir şey değildir, sosyalist devrim amacımız bu iç gelişmelere dayanmaktadır” (1990c: 29). Sosyalist bir devrim sonucu iç barışın sağlanması durumunda hem içte, hem de dışta güvene dayalı ilişkiler kurulabilecektir. Bu durumda toplumsal ilişkilere hakim olan çelişkilerin, çılgınlığın ve güvensizliğin sonucu olan ne sözleşmelere, ne de bunlara geçerlilik kazandıran politik ve hukuksal toplumsal kurumlara ihtiyaç kalacaktır.

II. Uluslararası İlişkiler ve Ahlakçılık

Luxemburg'un yukarıda aktardığımız, sözleşmeciliğe yönelik formüle ettiği temel eleştirisi başka bir açıdan ve değişik bir anlamda uluslararası siyaset kuramının temeli olarak sunulan ahlakçılık için de geçerlidir. Sözleşmeciliğe yönelik eleştirisinde olduğu gibi, Luxemburg ahlakçılığa yönelik eleştirisinde de aslında köken bakımından, bildiğim kadarıyla ilk olarak klasik-liberal düşünürlerden Kant tarafından kullanılan ama liberalizmin bugün bütün akımları tarafından unutulmuş olan bir ilkedен hareket ediyor. Bu ilkeye göre toplumların iç ilişkileriyle dış ilişkileri arasında ayrılmaz diyalektik bir bağ vardır. Yani dış ilişkiler iç ilişkilerin bir aynasıdır bir anlamda. Kant ve Luxemburg uluslararası ilişkilere yaklaşıırken aynı ilkedен hareket etseler de, hem bu ilkenin uygulanmasında çok farklı bir yol izliyorlar, hem de oldukça değişik sonuçlara ulaşıyorlar.

Kant, bu ilkeyi kendisini uluslararası siyaset kuramı çerçevesinde yaşanan tartışmalarında önemli kılan ve 1795 yılında yayınlanan *Ebedi Barışa Doğru. Bir Felsefi Tasarı* (Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf) adlı çalışmasında formüle etmişti. Barışı felsefi bir proje olarak tartıştığı ve barış ütopyaları bakımından neredeyse bir köşetaşı oluşturan bu felsefi tasarısında, Kant, *naïve* de olsa, iç barış ile dış barış arasında diyalektik bir bağ kuruyor. Bu ilkeye göre kendi içinde “ebedi barışı” sağlayamamış olan bir toplumun diğer toplumlarla ilişkilerinde barışçıl olması mümkün değildir. Ama Kant bu tarihsel devrimci düşüncesinin sonuçlarını tam olarak kestiremiyor gibi gözüküyor. Çünkü iç ve dış barış arasında diyalektik bir bağ kurmak, yani uluslararası barışın güvence altına alınması için toplumların kendi içlerinde “ebedi barışı” kurmaları gerektiğini ileri sürmek, iç savaşların kaynağını saptamak ve kurutmak gerektiği anlamına gelir. Örneğin merkantilist kategorilerde olsa da “en güvenilir savaş aracı” olarak saptadığı ekonomik ilişkilerin ve gelişmelerin köklü bir analiziyle ilgilenmesi gerekir (1993: 198). Oysa Kant'ın, kuşkusuz büyük bir ideal olan “ebedi barış” tasarısında bu konuda birkaç genel saptamadan başka bir şey bulunmamaktadır. Gerçekliğin neden böyle olduğunu ve içinde bulunulan koşullarda başka türlü olamayacağını eleştirel bir gözle açıklamak yerine, sözleşmecilik ve biçimci-deontolojik bir ahlak kuramına dayanarak, yani gerçekliğin üzerinden düşünsel olarak atlayarak, gerçekliğin nasıl olması gerektiği konusunda bazı genel biçimsel ilkeler saptıyor. Bunların gerçekleştirilmesi-

ni de ahlaka dayalı kurumlar olmadığını kendisinin de kabul ettiği devletlerden bekliyor.

Luxemburg aynı ilkeden hareket ediyor ama Kant'tan çok farklı bir sonuca ulaşıyor. Luxemburg'a göre ahlakın uluslararası ilişkilere temel oluşturabilmesi için, toplumların kendi içinde ahlaki geçerli kılacak bir şekilde düzenlenmiş olması gerekir. Bilindiği üzere ahlak her şeyden önce manevi değerler ve bunlara dayanarak ulaşılan, insanların birbirleriyle olan günlük ilişkileriyle bile dolaysız bağlantısı olan değer yargılarıyla ilgilidir. Bu değer yargılarının birbiriyle az çok uyum içerisinde olabilmesi için, ahlaki değerlerin genel geçerlilik kazanmış olması gerekir. Ama Luxemburg'a göre sınıflı toplumlarda genel geçerlilik kazanmış olan ahlaki değerlerden bahsetmek mümkün değildir.

Luxemburg ahlakçılığa yönelik bu köklü eleştirisini formüle ederken, Marx ve Engels'in bu konuda geliştirdikleri tarihsel ontolojik eleştiriden yola çıkıyor. Bu eleştiriye göre ahlaki değerlerin içsel olarak gerekçelendirilmesi mümkün değildir. Eğer bu mümkün değilse, yani bu değerleri gerekçelendirmek için ahlak dışı kategorilere başvurmak gerekiyorsa, her şeyden önce ahlaki değerlere temel oluşturan şeyin ne olduğunu saptamak gerekir. Marx ve Engels, geleneksel ahlak kuramcılarında farklı olarak, ahlaki değerlerin kaynağını ne tanrıda, ne akılda, ne de bütün zamanlar için tanımlanmış olan insanın "doğasında" arıyorlar. Onlara göre sadece ahlaki değerlerin değil, diğer bütün duygusal ve düşünsel manevi değerlerin kaynağını da tarihsel olarak şekillenen üretken emeğin genel ve özel biçiminde, dolayısıyla insanların maddi ilişkilerinde aramak gerekir. Ahlaki değerleri tarihsel ontolojik temele yerleştiren bu saptamadan yola çıktığımızda, insanların, toplumların ve devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin temelini oluşturduğu iddia edilen ahlakın ne durumda olduğuna, yani insanların maddi ilişkilerinin tümünü kapsayan üretim ilişkilerine bakmak gerekir.

Konunun çerçevesi bakımından burada ne Marx ve Engels'in, ne Luxemburg'un değişik eserlerinde geliştirdikleri sınıf kuramını, ne de Smith'den beri gelişen ve yukarıya kısaca aktardığımız pazar ilişkilerinin eleştirisini yeniden sergilemeye gerek var. Burada şunu belirtmekle yetinelim: Luxemburg'a göre diğer bütün duygusal ve düşünsel değerlerin durumunda olduğu gibi, ahlaki değerlerin kaynağı da her şeyden önce insanların içinde bulunduğu maddi koşullardır. Ekonomik koşulları birbirine tamamiyle zıt çıkarları olan sınıfların bulunduğu kapitalist toplum-

da, her sınıfın kendisine özgü değer ve karar yargılarının olmasından daha doğal bir şey olamaz. Toplumların sınıflara ayrılmış olduğu kapitalist çağda, hele özellikle bunun emperyalist aşamasında genel ahlakı değerlerin geçerli olması mümkün değildir. İnsanların ve toplumların birbiriyle olan ilişkilerinde tek geçerli kuralın çıkarıcılık ve yararcılık olduğu, toplumların kendi içlerinde sınıflara ayrıldığı, sınıf kavgalarının ve çatışmalarının yaşandığı bir çağda ne iç, ne de dış ilişkilerde ahlakın bu sorunların çözümüne temel oluşturması mümkündür.

Aslında bu düşünce köken bakımından ne Luxemburg'a, ne de ondan önce *Komünist Manifesto*'da, *Alman İdeolojisi*'nde ve *Anti-Dübring*'de ahlakçılığa yönelik geliştirdikleri tarihsel ontolojik eleştirilerinde benzer düşünceleri dile getiren Marx ve Engels'e aittir. Bugün liberalizmin bütün akımları tarafından üzerinde durulmaya gerek bile görülmeyen bu düşünce klasik liberal düşünür olan Smith tarafından önce 1759 yılında yayınlanan *Etik Duygular Kuramı* (The Theory of Moral Sentiments) ve daha sonra 1776 yılında yayınlanan ve kısaca *Ulusların Zenginliği* olarak anılan *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* adlı eserinde formüle edilmiştir (1984: 61-66; 1981: 794). Bir anlamda Kant'ın ahlak kuramı da dahil olmak üzere bütün idealist ahlak kuramlarının bir eleştirisi olarak okunabilecek bu düşüncesine göre, ahlaki değerlerin çürümesinin, yani ahlakın bütün toplum çapında geçersizleşmesinin en temel nedeni toplumda sınıfların olmasıdır.

Örneğin Hans Küng'ün uluslararası siyaseti yönlendirmek için önermiş olduğu sorumluluk ve başarı ahlakını ele alalım. Küng, Hans Johnas'a ve Max Weber'e dayanarak bir sorumluluk ve başarı ahlakı geliştirebileceğini düşünüyor ve bunun uluslararası siyasete temel değil ama yön verici olmasını istiyor. Küng, önermiş olduğu sorumluluk ve başarı ahlakını "ahlaksız gerçekçi" ve sırf "ahlakçı ideal" politikaya karşı öneriyor. Yani Küng "ahlaksız gerçekçiliği" ahlaka döndürmeye çalışırken, sırf zihniyet ahlakından hareket eden "ideal politikayı" da gerçeğe döndürmeye çalışıyor (2003: 23-25). Bizim burada konumuz, Küng'ün çok farklı ilkelerden hareket eden Johnas ve Weber arasında başarısızlıkla sonuçlanacağı baştan bilinen sentez önerisi değil. Bizi burada ilgilendiren Küng'ün zihniyet ve başarı ahlakı arasına sokmuş olduğu ikilem de değil. Bizi burada ilgilendiren, Küng'ün önermiş olduğu sorumluluk ve başarı ahlakının toplumun sınıflı yapısıyla karşılaşınca paramparça olmasıdır.

Çünkü her toplumsal sınıf sorumluluk ve başarı kriter(ler)ini kendi çıkar ve amaçlarına göre saptıyor. Örneğin Luxemburg'u ve Alman tekeli kapitalistlerinin ideologlarından Hans-Olaf Henkel'in önermiş oldukları başarı ahlaklarını ele alalım. Küng'ün ahlak kuramını tanımlamak için seçmiş olduğu sorumluluk ve başarı kavramlarını duyar duymaz Luxemburg'un ve Henkel'in içinde çok farklı ahlaki duygu ve düşünceler uyanıyor.

Henkel, ahlakçı ilkelerden yola çıkarak kapitalist küreselleşmeyi ve yoksulluk-zenginlik arasındaki uçurumu eleştiren bütün ahlak kuramlarına karşı kendi özgürlük ve başarı ahlakını öneriyor. "Bu yeni ahlak birisinin ne kadar mülke, ne kadar iktidara sahip olduğunu, yoksul mu zengin mi, erkek mi kadın mı, birinci dünya yurttaşı mı üçüncü dünya yurttaşı mı olduğunu sormuyor. Varolmak ve sahip olmak onun için karar verici kriter değildir. Onun için her insan, her iyi düşünce, her yararlı ve orjinal ürün özel hakkın biricik özüdür" (2002: 10). Henkel her şeyi özel mülkiyete indirgeyen bu hak kavramından yola çıkarak Luxemburg'un çürümüş burjuva toplumunun değerleri olarak tanımladığı "kalınkafalılık", "egoizm" ve "yiyicilik" (Luxemburg, 1990d: 443) gibi değerlerin sınırsız hüküm sürdüğü bir dünya yaratmak istiyor. Metanın özgürce dolaştığı, sınırsız rekabetin olduğu bu dünyada, dürüstlük ve "zayıfla" dayanışma olmamalıdır, rekabeti kazanmış olan "güçlüyle" dayanışma gösterilmelidir Henkel'e göre. Çünkü güçlü olan daha fazla değer yaratmaktadır ve bu gücüne göre de hakkı ve özgürlüğü olmalıdır (2002: 242-243). Henkel'in sorumluluk ve başarı duygusu, bu orman yasasının hüküm sürdüğü bir dünyayı yaratmakla ilgilidir.

Buna karşı Luxemburg için sorumluluğun ve başarının kriteri, kapitalist üretim sürecinin ölü makinalara çevirdiği işçileri bu sürecin düşünen, özgür, kendi başına yöneten özneleri haline getirmekle ilgilidir. İşçilerin ölü makina ve soyut birey olmaktan kurtulup, toplumsal mülkiyetin tek sahibi olan toplumun etkin üyeleri olarak sorumluluk ve dayanışma duygularını geliştirebilmeleri gerekmektedir. Kapitalistin kamçısı ve dehlemesi olmadan çalışkan; tahakküm düzeninin boyunduruğu olmadan disiplinli olmasını öğrenmelidir. Sosyalist toplumun ahlaki temelini gerçek dayanışma ruhuyla donanmış yurttaşlık, herkese ihtiyaçlarını en iyi şekilde giderebilmesi için herkesin var gücüyle seferber olduğu toplumsal bir sorumluluk ve dürüstlük duygusu oluşturuyor (1990d: 443). İşçi sınıfının sorumluluk duygusu bu sosyalist dünyayı yaratmakla ilgilidir ve bu amacına yaklaştığı oranda başarılıdır.

Ama işçi sınıfının bunu gerçekleştirmesi için, tek hukuku “kâr”, tek dili “kılıç” (bugün artık bomba) ve tek aracı “şiddet” olan emperyalizmi alaşağı etmesi gerekmektedir (1990d: 416). Bu görev sona erdirilmediği sürece genel olarak geçerli toplumsal ahlaktan bahsetmek mümkün değildir. Sınıflı burjuva toplumunda Eduard Bernstein’ın iddia ettiği gibi soyut genel bilim ve ahlakın olması mümkün değildir. Böyle bir toplumda ancak “parti bilimi”, “sınıf bilimi” ve “sınıf ahlakı” olabilir. Luxemburg’un Bernstein’a karşı söylediklerini Küng’ün önermiş olduğu genel sorumluluk ve başarı ahlakına uyarlayacak olursak: Luxemburg ve Henkel, her ikisi de Küng’ü sınıf bilimini ve ahlakını tanımamakla suçluyor. Henkel, Küng’ün “ahlaksız gerçekçilik” olarak tanımladığı ilkeden yola çıkarak “özgürlük ve başarı” ahlakı çerçevesinde sermayenin keyfi özgürlüğünü gerekçelendirmeye çalışırken, Luxemburg, Küng’ün önermiş olduğu genel ahlaki ilkelere göre davranabilmek için, önce bunun toplumsal temellerinin yaratılması gerektiğine işaret ediyor.

Sorun, uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olan ulusal devletler düzeyinde ele alındığında daha da karmaşıklaşıyor. Bunun kaynağı sınıf çatışmalarının yaşandığı burjuva toplumunda devletlerin bu çatışmalar karşısında tarafsızmış gibi gözükmesinden kaynaklanıyor. Oysa sınıf çatışmalarının yaşandığı toplumlarda ne devletin, ne de diğer kurumların tarafsız olması mümkündür. Uluslararası sözleşmelerin “kutsal” ilan edilmesi de bu gerçeği değiştirmemektedir Luxemburg’a göre. Kuşkusuz, Eduard Bernstein (bugün kendi açımızdan ekleyebiliriz) ve aynı ilkelere hareket edenler “her zaman için yeni çelişkilerin ve çatışmaların çıkış noktası olan uluslararası diplomatik sözleşmeleri” kutsal ilan ederek, “kapitalist dünyayı ‘ahlaka’ döndürmeye” çalışabilir. Ama bu durumda devletleri ahlaki temellere oturtup, devletlerin en azından ilkesel bakımdan ahlaki kurallara göre karar verip davranabileceklerini kabul etmiş olurlar. Oysa bu mümkün olmayan bir beklentidir. Çünkü devletler ahlaki kurumlar olmadıkları gibi, olmaları da mümkün değildir.

En geç 18. yüzyıldan beri devletin kökeni ve doğası üzerine yapılan araştırmalara göre devletler, insanlar arasında mülkiyet ilişkilerinin oluşması, bunun sonucu toplumun tarihsel olarak sınıflara ayrılması ve bu sınıflar arasında yaşanan çıkar çatışmalarından dolayı ortaya çıkmıştır. Tarihte hep iktidarda bulunan sınıfların çıkarlarını koruma ve gerçekleştirme görevi görmüşlerdir devletler. Genellikle Marx’a atıf edilen ve belki de bundan dola-

yı bugün bütün liberal akımların gözardı ettiği bu düşünceyi de yine klasik liberalizme borçluyuz. Örneğin burada yine Adam Smith'i aktaralım. 1762-63 akademik yılında Glasgow Üniversitesi'nde verdiği dersinde şöyle diyor: mülkiyet ilişkilerini tanımayan avcı toplumlarda kavganın ne olduğu bilinmez. Asıl kavgalar ve çıkar çatışmaları mülkiyet kurumunun ortaya çıkmasıyla başlar ve "bütün çatışmaların büyük temeli" olan "mülkiyet onu (devleti,-DG) mutlaka zorunlu kılar." Ve daha sonra ekliyor Smith:

Yasalar ve hükümet (veya devlet,-DG) bu ve aslında bütün durumlarda yoksulları bastırmak ve malların eşitsiz dağılımını güvence altına almak için zenginlerin birliği olarak görülebilir. Aksi taktirde bu eşitsizlik yoksulların saldırıları sonucu yıkılabilir, eğer hükümet (veya devlet,-DG) yoksulları engellemez ise bunlar açık şiddete başvurarak kısa zamanda zenginleri kendileriyle eşit düzeye indirebilirler. (1982: 208)

Görüldüğü gibi, Smith devletin kökenini ontolojik temellere kadar takip ediyor ve işlevsel bir okumasını sunuyor bize. Smith'i burada aktarmamızın nedeni, devletin işlevinin saptanması konusunda Smith'in eserlerinin Luxemburg için önemli bir yerinin olmasıdır. Sadece kendi kuşağı içinde değil, bugün bile Smith hakkında en geniş bilgiye sahip Marxist bir düşünür ve politikacılarından birisi olan Luxemburg, bir yazısında Smith'in *Ulusların Zenginliği* adlı eserinde yapmış olduğu bir saptamasından yola çıkarak devletin işlevi konusunda Smith'in yukarıya aktardığımız saptamasına benzer bir saptamaya ulaşıyor (Smith, 1981: 84). Luxemburg, Smith veya Marx ve Engels gibi tarihsel araştırmalar yaparak ulaşmıyor bu sonuca. Değişik yazılarında kelimenin geniş anlamında sosyolojik bir yöntem olan tarihsel materyalizmi geliştirmek ve gerekçelendirmek için tarihsel araştırmaların yapılması gerektiğine işaret ediyor. Ve yine değişik yazılarından çıkarabildiğimiz kadarıyla bu konuda araştırmalar da yapmıştır. Ama devletin kaçınılmaz olarak iktidarda bulunan sınıfların çıkarları ve isteklerini koruyan ve gerçekleştiren bir kurum olduğunu, Luxemburg örgütlenme hakkını inceleyerek gerekçelendiriyor. Örneğin *Çifte Standart (Zweierlei Maß)* başlıklı yazısında "Devlet özgür sendikalara sıkılmış yumruğunu uzatırken, kapitalist örgütlere yol açmak, bunlara yasal güvence sağlamak, bunları şımartılmış bir çocuk gibi korumak ve kollamakla meşguldür" saptamasında bulunuyor (1990c: 430). Bu gözleminden yola çıkarak başka bir bağlamda benzer saptamalarda bulunuyor Luxemburg:

Örgütlü kapitalist mülkiyetin çeteci el sanatının üzerine yasallığın güneşi açıyor, hükümet, imparatorluk parlamentosu, yerel parlamentolar, yerel meclisler önünde eğiliyor, imparatorluk şansölyesinden, imparatorluk mahkemesine ve oradan dimdik duran koruma-cıya ve taşralı jüri mahkemesine kadar bütün devlet aygıtı gayretle emrinde bulunuyor (1990c: 433).

Bu gerçeği ve dolayısıyla “aslında bütün devletlerin ahlakçı ilkelere göre davranmadığını” Kant ve Bernstein da biliyordu ve bugün Küng de biliyor. Ama bunun nedenini anlamaya ve açıklamaya çalışmak yerine, devletleri ahlakçı olmaya çağırıyor bu tür ahlakçı düşünürler. Ne yazık ki bu, “yararsız merhametsizlik” ve “birisinden hiç bir zaman ve hiç bir şekilde yerine getiremeyeceği bir işi yapmasını beklemek” anlamına gelmektedir. Luxemburg’un Bernstein’a ilişkin söylediğini genelleştirecek olursak: ahlakçılığa göre “kapitalist emperyalizm ‘ahlaklı’ olmalıdır. Bu, fuhuştan ‘ahlakçı’ olmasını beklemek demektir. Bu, Bernstein’ın emperyalizme karşı sergilemiş olduğu toplumsal düşüncenin derinliğini gösteriyor ve fuhuşun ‘ahlakçı’ olmadığını saptamaktan başka söyleyecek bir şeyi olmayan birisini andırıyor.

III. Luxemburg ve Gerçekçilik

Yukarıda Rosa Luxemburg’un sözleşmeciliğe ve ahlakçılığa yönelik eleştirisini gerçekçiliğe dayanarak tarihsel ve ontolojik bir açıdan formüle ettiğini göstermeye çalıştık. Uluslararası siyaset kuramının sorunlarına bu açıdan yaklaştığımızda ne sözleşmeciliğin, ne de ahlakçılığın temel alınması mümkün. Çünkü bu iki akım uluslararası ilişkilerde çıkar birliği ilkesinden hareket etmek zorunda. Oysa Luxemburg’a göre kapitalist-emperyalist çağda uluslararası ilişkilerde çıkar birliği değil, birbiriyle sürekli çatışma ve çarpışma halinde olan çıkar ve iktidar alanları vardır. Bu saptamayı yapmakla Luxemburg sanki uluslararası siyaset kuramında iddialı olan ve aslında bugün devletlerin bütün karar mercilerinde tartışmasız hakimiyeti olan gerçekçilikle buluşuyor gibi gözüküyor. Ama bu kanı ancak ilk bakışta oluşabilecek bir şeydir. Luxemburg’un uluslararası siyaset kuramına temel olarak önermiş olduğu ilkeyi tam olarak açıklayabilmek için, gerçekçilik içinde var olan iki akım, yani pozitivist gerçekçilik ve eleştirel gerçekçilik arasında ayrım yapmamız gerekiyor. İlk bakışta küçük bir kelime oyunuymuş gibi gözükken ama yakından baktığımızda hiçte öyle olmadığı anlaşılan bu iki akım arasındaki farkı kısaca şöyle özetleyebiliriz: ister politik ister ahlaki bakımdan ge-

rekçelendirilmiş olsun, pozitivist gerçekçilik gerçekliğin başka türlü olmadığı ve olamayacağı ilkesinden hareket eder ve hüküm süren durumu ebedileştirir. Eleştirel gerçekçilik ise pozitivist gerçekçilik gibi hüküm süren koşulları, eleştirel anlamda, olduğu gibi alır, ama bundan farklı olarak bu koşulları köklü olarak aşmayı amaçlar.

Silahsızlanma sorununu tartıştığı ve bu bağlamda kendisini açıkça *gerçekçi pratik politikacı* olarak tanımladığı 1911 yılında yayınlanan *Politik Durum ve Sosyaldemokrasi* (Die politische Lage und die Sozialdemokratie) başlıklı yazısında Luxemburg özellikle bu iki gerçekçilik arasındaki ayrımı ele alıyor. İlk olarak aşağıda ele alacağımız bazı konulara şimdiden değinme pahasına da olsa yazının kısa bir bölümü buraya aktaralım. Bu iki gerçekçi akım arasındaki farkı şöyle tanımlıyor Luxemburg:

Evet, bize, halkların bir arada canavar gibi yaşaması insanın doğasından kaynaklanıyor, deniyor. Biz insanın doğasının ne olduğu konusunda başka bir düşüncede olma hakkını görüyoruz kendimizde. İnsanın doğası bütün halkların ve ırkların barış, dostluk ve kültür dayanışması içinde yaşamasını gerektirmektedir. Ama kapitalist toplum hüküm sürdüğü sürece bu mümkün olmayacaktır. Bu ancak işçi sınıfının idareyi ele alması ve kapitalizmi defetmesinden sonra mümkün olacaktır. Bundan dolayı biz devrimci olduk, çünkü ancak bugünkü düzenin devirilmesiyle bir temel yaratılacağından eminiz. Bundan dolayı biz *gerçekçi pratik politikacıyız*. Kapitalizm varolduğu sürece, yönetimi kendi elimize almadığımız sürece silahsızlanmadan bahsetmek mümkün değildir. (1990c: 75-76; vurgular bana ait)

Luxemburg'un bu cümlelerinde dile getirdiği pozitivist gerçekçilik ile kendi eleştirel gerçekçiliği arasındaki farkı, Irak sorunu bağlamında şöyle açıklayabiliriz: Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana gelişmiş olan uluslararası hukuka rağmen Irak'ın ABD ve ittifak güçleri tarafından işgal edilmesinin nedenini açıklamak yerine, pozitivist gerçekçilik ilkesine sadık kalınarak, 'bu bir insanlık halidir, dünyanın gidişatı budur', deyip işin içinden çıkmak mümkünken; 'bu *bugün* bir insanlık halidir, dünyanın gidişatı *bugün* böyledir, ama bunun böyle olması gerekmiyor' eleştirel gerçekçilik saptamasından hareket ederek, gerçekliğin esaslı olarak değiştirilmesi için gerekli olan araç ve yöntemleri geliştirmeye ve bu değişimin taşıyıcısı olabilecek güçleri saptamaya çalışılabilir.

Bir eleştirel gerçekçi olan Luxemburg ele aldığı bütün sorunlarda bu ilkeyi temel ediniyor kendisine. Ama Luxemburg'un eleştirel gerçekçiliği, 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve daha

çok doğa bilimlerinde, ontoloji ve epistemolojide etkisini göstermiş olan eleştirel gerçekçilik ile karıştırılmamalıdır. 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan eleştirel gerçekçilik, özün olup olmadığı, varsa, tanınıp tanınamayacağı konusunda Humecu ve Kantçı geleneğe dayanarak şüpheli ve idealist bir duruş sergiler. Luxemburg'un eleştirel gerçekçiliği diyalektik materyalizm geleneği içerisinde görülmesi gereken ve var olan her şeyin bir özü olduğu ve bunun tanınıp açıklanabileceği ilkesinden hareket ediyor.

Luxemburg'un yazılarında pozitivist gerçekçiliğin iki biçimini eleştirdiğini görüyoruz. Bunlardan biri açıkça devlet ideolojisi olan ve hüküm süren iç ve dış politikayı savunan resmi pozitivist gerçekçiliktir; diğeri sözleşmecî ve ahlakçı gelenekten gelen ve yapmış olduğu reform önerilerinden dolayı eleştirelmiş gibi görünen ama bu önerilerinde var olan sistemin paradigmalarına sıkışıp kaldığı için bir noktadan itibaren resmi pozitivist gerçekçilikle buluşan reformcu pozitivist gerçekçiliktir.

IIIa. Resmi pozitivist gerçekçiliğin eleştirisi

Resmi pozitivist gerçekçiliği eleştirirken Luxemburg yöntem bakımından birbirini tamamlayan iki farklı yöntem izliyor. Yöntemsel yaklaşımı çerçevesinde Luxemburg bir taraftan resmi pozitivist gerçekçiliğin kendi mantığı içinde kalıp ileri sürülen gerekçelerin iç tutarsızlığını kanıtlamaya çalışırken, diğer taraftan bu mantığı köktenci bir duruştan eleştiren bir davranış sergiliyor. Örneğin gümrük ve militarizm sorununa karşı o zamanlar devrimci olan sosyal demokratların parlamentoda bulunan temsilcilerinin izlemesi gereken politikayı tartıştığı *İhtimalcilik, Opportünizm* (Possibilismus, Opportunismus) başlıklı yazısında, izlemiş olduğu birinci yöntemi şöyle açıklıyor:

Eleştirel gerçekçiler olarak bizim sloganımız şudur: bu düzene (verilecek,- DG) tek bir adamımız ve tek bir kuruluşumuz yoktur. İlkesel bakımdan, programımızı bilen herkesin bildiği gibi, biz her türlü militarizme ve gümrük politikasına karşıyız. Bundan, imparatorluk parlamentosunda bulunan temsilcilerimizin bu konuda önlerine gelen yasa tasarılarına ilişkin görüşmelere karşı kısa ve çıplak bir 'Hayır' savurmaları gerektiği sonucu mu çıkarılmalıdır? Elbette değil. Bu, küçük bir gruba yakışır bir davranış olabilir, ama büyük bir halk partisine değil. Temsilcilerimizin önlerine gelen her tasarımı cansız ve soyut bir ilkedен yola çıkarak değerlendirmek ve buna karşı gerekçe geliştirmek yerine, bunu, nedenler üzerine düşünerek, varolan somut vaziyeti, güncel ekonomik ve politik durumu göz önünde bulundurarak yapmalıdır. (1990: 229)

Yukarıda işaret ettiğimiz birinci yöntemsal yaklaşımını Luxemburg değişik yazılarında uygulayarak göstermeye çalışıyor. Bu konuda özellikle iki yazısı göze çarpıyor: *Sömürgelere İhtiyacımız Var mı?* (Brauchen wir Kolonien?) ve *Filoların Arttırılması ve Ticaret Politikası* (Flotenerweiterung und Handelspolitik). Luxemburg bu yazılarında resmi pozitivist gerçekçiliğin ileri sürmüş olduğu iki gerekçeyi ele alıyor ve iç tutarsızlığını göstermeye çalışıyor. Resmi pozitivist gerçekçilik birbirini tamamlayan iki öneride bulunuyor. Bir, bu önerilere göre ticari çıkarlarından dolayı Almanya'nın sömürgelere ihtiyacı vardır. İki, dünya çapında özgür ilişkilerin korunması için Almanya'nın dünya çapında iktidarını garanti edecek bir filoya ihtiyacı vardır. Luxemburg istatistiksel verilere de dayanarak önce bu iddianın kendi deyimiyile "iki yüzlü" olduğunu göstermeye çalışıyor. Önce Almanya'nın ticari ilişkilerine ilişkin bir takım istatistikler sunuyor. Bu istatistiklere göre Almanya'nın dış ticaret ilişkilerinin onda dokuzu Avrupa ülkeleriyle ve Amerika'yla gerçekleşmektedir. Geride kalan onda birin çok az bir bölümü Almanya'nın sömürgesi olan ülkelerle gerçekleşiyor. Bundan dolayı konuya ticari bakımdan yaklaştığımızda Almanya'nın sömürgelere ihtiyacı olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Ama buna rağmen Almanya sömürgecilik politikası gütmektedir ve bunu izlemiş olduğu askeri politikayla desteklemektedir. Bunun arkasında Almanya'nın dünya gücü olma planları yatmaktadır. Bundan dolayı da dünya çapında iktidarını güvence altına alacak bir filoya ihtiyacı olduğunu düşünmektedir. Ancak bunu yaparken politikasının gerçek amacını açıkça söyleyerek değil, izlenen politikayı kamuoyunun gözünde meşru kılmak için, özgürlük ve barış gibi genel derin insancıl değerleri çağrıştıran kavramlar kullanmaktadır. "Dünya trafiğinde barışın, hukukun ve özgürlüğün zaferini isteyen kimse Alman İmparatorluğu'na güçlü bir filo dilemelidir" diye çağırıda bulunmaktadır örneğin. Luxemburg'a göre sömürgecilik ve silahlanma politikasını desteklemek için ileri sürülen bu gerekçe "iki yüzlüdür". Çünkü ticarete açıklık isteyen birisinin her şeyden önce kendi gümrük duvarlarını ortadan kaldırması gerekir. Ama Almanya gümrük duvarlarını kaldırmak yerine habire yükseltmektedir.

Luxemburg, bu saptamada bulduktan sonra ikinci yöntemsal aracına başvurarak resmi pozitivist gerçekçiliğin mantığını esaslı olarak sorguluyor.

Aklı selim bir 'ekonomi politikçinin' ticari alanda 'barışın, hukukun ve özgürlüğün' gerçekleştirilmesi için savaş filozofunu bir araç olarak görmesi çok garip bir düşüncedir. Saldırgan bir dünya politikasının saldırgan bir ticaret politikasıyla iç içe geçtiği gibi, bu politika içte gerici bir sosyal politikayla da iç içe geçiyor. Bu üç olgu – dünya politikası, ticaret politikası, sosyal politika – arasında kopmaz mantıklı bir bağ vardır. Barışçıl bir ticaret politikası isteyen birisinin karada ve denizde savaş donanmasına karşı mücadele etmesi gerekir, barışçıl uluslararası bir politika isteyen kimsenin koruma gümrükçülüğüne cephe alması gerekir ve modern ilerici sosyal bir politika isteyen birisinin bütün gücüyle karada ve denizde militarizme ve koruma gümrükçülüğüne karşı direniş göstermesi gerekir. Halkların birbiriyle olan alışverişinde barış ve içte ilerlemecilik işçi sınıfının doğal üçlü sloganı olduğu gibi, politikada ve ticaretle uluslararası düşmanlık ve içte gerici bugünkü burjuvazinin kaçınılmaz doğal sloganıdır. (1990: 614)

Bundan dolayı pozitivist gerçekçiler artık her bakımdan gericileşmiş olan burjuvazinin çıkarlarını ümitsiz ve çaresiz "iki yüzlü" çabalarıyla gerekçelendirmeye çalışırken, başka çıkış yolu bulamayınca gerekçelerini eninde sonunda insanın doğasına gönderme yaparak temellendirmeye çalışıyorlar. Bunlar tarafından "karşılıklı mücadelenin insanın doğasında yattığı iddia ediliyor. Silahlanmayan, komşusunun avı olma tehlikesine düşecektir" diyorlar.

Biz bu konuda başka düşünüyoruz. Halklar, ırkları ve renkleri ne olursa olsun barış içinde yaşamalıdır ve yaşayabilir. Sadece halkları dayanışma duygusu sardığı zaman kültürden bahsedebiliriz. İnsanın insan tarafından sömürsü ortadan kaldırılmadığı sürece bu dayanışma mümkün değildir.

Biz sosyal demokratlar kapitalist ekonomik düzen ortadan kaldırılmadığı sürece dünya barışının bir ütopya olduğunu çok iyi biliyoruz. (1990c: 62).

IIIb. Reformcu pozitivist gerçekçiliğin eleştirisi

20. yüzyılın başlarında Bernstein'ın isminde simgeleşen reformcu pozitivist gerçekçiliğin Marxizm'le özel tarihsel bir ilişkisi var. Bundan dolayı Luxemburg'un eserlerinde, konuşmalarında ve yazılarında bu akımla yürütmüş olduğu tartışma özel bir yer tutuyor. Rosa Luxemburg'un resmi pozitivist gerçekçiliğe yönelik eleştirisi bir çok bakımdan reformcu pozitivist gerçekçilik için de geçerli.

Bernsteincilik Almanya'da özgün koşullarda ortaya çıktı. Luxemburg *Boş Cevizler* (Hohle Nüße) başlıklı yazısında bu koşulların iyi bir anlatısını sunuyor. Alman burjuva basınında 19. yüzyılın sonlarında 20. yüzyılın başlarında "Marxizm öldü", "Mar-

xizm aşıldı” iddiasında bulunan bir yayın dalgası baş göstermiştir. Ama bu dalga bugün bizlerin yaşadığı ağır bir tarihsel yenilgiden sonra ortaya çıkan bir olgu değildir. Aksine, işçi sınıfı hareketinin giderek yayılması sonucu kitlesel pratik bir güce dönüşmeye başlayan, yani yükselmekte olan Marxizme karşı ortaya çıkan ve Luxemburg’un “diplomalı körlük” olarak tanımladığı çaresizlik içinde çırpınışın dışı vurumu olan bir saldırdır bu. “Bütün burjuva gazeteleri, dergileri ve bir yığın ince ve kalın kitap laçkalaşmış (aynı,- DG) nağmeden” çalıyor: “Sosyal Demokrasi’nin krizi ve Marxizmin aşılması” (1990: 489). “Bilindiği üzere Marx’ı aşmak uzun zamandan beri Alman profesörlerinin sevgili uğraşı ve Almanya’da özel profesörlük (elde etmek,- DG) için denenmiş başvuru aracıdır. Dahası; Almanya’da sosyal bilimlerde son 25 yıllık gelişme göz önünde bulundurulduğu takdirde, bu gelişmenin Marx’ı aşmaktan, tek güdüsünün Marx’ın öğretisini yadsımaktan başka bir şey olmadığını göreceğiz” (1990: 489).

Reformcu pozitivist gerçekçilik uluslararası Marxist hareket içinde Almanya’da bu koşullar içinde ortaya çıktı ve yayıldı. Temel ilkesi, Luxemburg’un kısaltıp yeniden formüle ettiği Bernstein’in “amaç, ne olursa olsun, bana göre hiç bir şey, hareket her şeydir” cümlesinde ifadesini buluyor (1990: 370). Bernstein bu ilkesini ilk olarak *Die Neue Zeit*’ın 1897/98 yılında yayınlanan birinci cildinde (s.556) formüle etti. Orada tam olarak şöyle diyor Bernstein: “Ben açıkça itiraf ediyorum: ekseriyetle ‘sosyalizmin amacından’ ne anlaşıldığı konusunda benim anlayışım ve ilğim oldukça kıt. Bu amaç, ne olursa olsun, bana göre hiçbir şey, hareket her şeydir (Luxemburg, 1990: 240; yayına hazırlayanların ikinci dip notuna bakınız).” Bernstein 1898 yılında yayınladığı *Sosyalizmin Ön Koşulları ve Sosyal Demokrasinin Görevleri* (Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie) kitabında bu ilkeye hala sadık kaldığını yazdı. 1920 yılında, birinci dünya savaşından iki yıl sonra kitabının yeni baskısına yazdığı önsözde özellikle uluslararası ilişkiler üzerine yazdığı şeylerin geçerliliğini yitirdiğini ama geliştirdiği genel ilkelere hala geçerli olduğunu iddia ediyor (1969: 11). Yani Bernstein kitabında formüle etmiş olduğu genel ilkesini sorgulamadan, bunun doğal sonucu olan uluslararası ilişkiler konusunda savunmuş olduğu ilkelerin geçersizleştiğini düşünüyor (1969: 172-173; ilgili dip nota bakınız).

Bernstein yukarıdaki ilkesini formüle ederken Marxist kuramın iç “çelişkilerini” çözmek, “kuramsal bütünlüğünü” sağlamak ve böylece teori ile pratik arasında kaybolan uyumu yeniden kurmak istediğini iddia ediyor. Yani Marxist öğretiyi geliştirmek istiyor ve bunu Marxist öğretinin bazı unsurlarının eleştirisiyle başlatıyor (1969: 46). Bernstein’a göre Marxist öğreti hala ütöpiktir. Bundan dolayı “...sosyalist teorideki ütöpik kalıntılara karşı mücadele ederek sosyalist hareket içinde gerçekçi ve idealist unsurları aynı oranda güçlendirmek” istemektedir (1969: 14). Ama Bernstein bunu Marxizm içinde sentezleştirilmiş olan gerçekçiliği ve idealizmi birbirinden kopararak ve aşmış olan hareket ile amaç arasındaki ikilemi yeniden kurarak yapmak istiyor. Bir rastlantı olmasa gerek; yeni Kantçılardan F.A. Lange’ye dayanarak Bernstein bunu felsefi bakımdan Marxizmin ‘kalbi’ durumunda olan maddeci diyalektik yöntemin eleştirisiyle başlatıyor, bunu doğrudan Hegelci diyalektik yöntemin eleştirisiyle birleştiriyor ve böylece Kant’ın *Salt Aklın Eleştirisi*’nde önermiş olduğu ikilemci yaklaşıma geri dönüyor.

Kant’ın bu ikilemci yöntemi, *Salt Aklın Eleştirisi*’nde geliştirdiği büyük yöntemsel ve kavramsal yapının ayrıntısına girmeden şöyle özetlenebilir: Kant’ın ikilemci yaklaşımına göre, gerçeklikte karşılaştığımız olguları sınıflandırmak, değerlendirmek ve bunların bir sentezine ulaşabilmek için gerekli olan kategorileri olguların kendisinden kazanmamız mümkün değildir. Eğer bu kategorileri olguların kendisinden kazanacak olursak, kendimizi deneyimin sınırları içine hapsedmiş oluruz. Kant’a göre deneyimin sınırlarını aşmak için olguları sınıflandırmak, değerlendirmek ve bunlar arasında bir senteze ulaşabilmek için gerekli olan kategorileri olguların kendilerinden değil *akılda* (Verstand/Reason) aramamız gerekmektedir (1998: 93). Bu kategoriler, boş da olsa, akılda, yani gerçeklikte karşılaştığımız olgulardan önce, deneyimden bağımsız, önsel (apriori) olarak verilmiştir. Bundan dolayı Kant bu kategorilere “salt aklın” kategorileri veya kavramları demektedir. Gerçeklikte karşılaştığımız olgular ise bize, Kant’a göre içgüdüsel bir yeti olan *görüş* (Anschauung/Intuition) tarafından verilmektedir (1998: 93). Böylece Kant gerçeklik ile düşünce arasında bir ikilem kurmuş oluyor. Kant’a göre bu iki dünya arasında iletişim kuran merci düşünsel bir araç olan *imgelem* veya *hayalgücüdür* (1998: 192). Akılda önsel olarak verilmiş olan bu kategoriler, imgelem aracılığıyla sınıflandırılmak, değer-

lendirilmek ve aralarında bir senteze ulaşılmak istenen olguların düşünsel çerçevesini oluşturuyor. Yani Kant'a göre gerçeklikte karşılaştığımız ve özünün anlaşılması mümkün olmayan olguların sistemleştirilmesi, değerlendirilmesi ve sentezleştirilmesi için gerekli olan kategorileri, birbirine köken bakımından yabancı olduğuna inandığı iki farklı kaynaktan kazanabileceğimizi düşünüyor. Dış dünya ile iç dünya arasında nesnelci-öznelci diyalektik bir bağ kurmak yerine, öznelci-idealist yaklaşımdan dolayı dış dünyayı istediğimiz gibi, keyfi olarak şekillendirebileceğimizi düşünüyor. Bu iddiasının doruk noktasını, *doğa yasasının kaynağı akıldır*, saptaması oluşturuyor (1998: 231). Böylece Kant deneyimlerin sınırlarını aşmaya çalışırken deneyimin sınırları içine sıkışıp kalıyor. Deneyimin sınırlarını aşmak isterken deneyime düşünsel bir sınır koymuş oluyor.

Bernstein, Marx ve Hegel'in diyalektikçi yöntemini eleştirerek ulaştığı bu Kantçı yaklaşımı siyaset kuramına uyarlıyor. Yukarıda "sosyalist hareket içinde gerçekçi ve idealist unsurları aynı oranda güçlendirmek" olarak tanımlamış olduğu amacının arkasında bu Kantçı ikilemci yöntemine geri dönme isteği vardır.

Luxemburg'un, reformcu pozitivist gerçekçiliğe yönelik eleştirisi uluslararası Marxist hareket için bugün bile, sadece kuramsal bakımdan değil aynı zamanda günlük politik mücadele için son derece yaşamsal bir öneme sahip. Marx ve Engels felsefi kuramlarıyla, politik öğretileriyle, toplum ve devlet teorileriyle Avrupa düşünce tarihinde süregelen birçok ikilemciliğin aşılmasına katkıda bulunmuşlardır. Eserleri bir anlamda birçok bakımdan bu konuda gösterilen düşüncel çabaların doruk noktasını oluşturuyor. Felsefi alanda madde ve düşünce, bilgibilim alanında deneyim ve akıl, etkinlik kuramı çerçevesinde hareket ve amaç veya zorunluluk ve özgürlük, siyaset kuramı çerçevesinde gerçeklik ve ütopya gibi kategoriler Marx ve Engels'in geliştirmiş olduğu ucu açık sistem çerçevesinde birbirlerinden kopuk olgulardan kurtarılıp aralarında sistemli ve bütünlüklü diyalektik bir ilişki olan, birbirini şart koşan, sadece düşünsel değil aynı zamanda gerçekle doğrudan ilişkili olan kategoriler olarak kurgulanmıştır. Dünya sosyalist hareketi bu öğretiye dayanarak bir çok programatik sorunu nihayet çözmeye şansına kavuşmuştur. Politik mücadele çerçevesinde günlük politik mücadeleyle nihai amaç arasındaki ikilemci ilişkinin çözümü de bunlardan birisidir.

Doğrudan pratik etkinlik ile nihai amacın birbirleriyle nasıl

uyumlu hale getirileceği sosyalist hareketin ezelden beri temel sorunu olagelmıştır. Bu sorunun çözümlenmiş biçimine göre sosyalizm içinde 'okullar' ve akımlar oluşmuştur. Ve sosyal demokrasi nihai devrimci amaç ile günlük pratik bir etkinliği birbirleriyle başarılı bir şekilde birleştirmesini bilen ilk sosyalist parti oldu ve böylelikle geniş halk kitlelerini mücadelenin içine çekebilmiştir. Bu özgün ve başarılı çözüm nerede yatmaktadır? Kısa ve genel olarak: pratik mücadelenin programın genel ilkelerine göre şekillendirilmesinde (1990: 229).

Luxemburg, Bernstein'in yukarıya aktardığımız ilkesini eleştirirken Marx'ın öğretisine dayanılarak elde edilen bu tarihsel kazanımın tahrip edilmek istendiğinden yola çıkıyor. Luxemburg'a göre Marx'ın çabaları sonucu işçi sınıfı tarihte ilk kez kapitalist toplumun ekonomik eğilimini ve politik süreçlerini anlama şansına kavuşmuştur. İşçi sınıfının bundan böyle hem "genel seferberlik planını" hem de "politik amacının ayrıntılarını" bir takım ahlaksal ilkelerle değil, kapitalist toplumun ekonomik eğilimi ve politik süreçleriyle ölçmesi gerekir. "Marx'dan önce işçi sınıfı tarafından yürütülen bir burjuva politikası ve devrimci sosyalizm vardı. İlk olarak Marx'tan beri ve Marx'tan dolayı kelimenin ikisinin de tam anlamıyla aynı zamanda *devrimci gerçek-politika* olan *sosyalist işçi politikası* vardır" (1990a: 373). Bundan dolayı işçi sınıfının Bernstein gibi "mütereddi düşünürün" önermiş olduğu "Amaç bana göre hiç bir şey, hareket her şeydir" ilkesi yerine Marx'ın geliştirmiş olduğu bilimsel enternasyonalist devrimci ilkelere dayanması gerekir. Çünkü insanın insan tarafından sömürülmediği yeni bir dünya düzeni kurmak isteyen bir hareket için günlük politik mücadele ne kadar yaşamsal bir önem arz ediyorsa, bu mücadelenin kapitalist sistemin içsel analizi ve eleştirisinden kazanılmış olan ve "mücadelenin ruhu" anlamına gelen sosyalist bir amaç tarafından yönlendirilmesi de o kadar önemlidir. Aksi takdirde genel bir amaç perspektifi olmayan veya bunu yitirmiş olan bir hareket nereye gideceğini bilmeyen bir hareket olup çıkar. Bütün devrimci ruhunu kaybeder ve sistemin çarkları arasında un ufak olup erir gider. Bundan dolayı Luxemburg Bernstein'in ilkesinin karşısına kendisinininkini koyuyor: "nihayi amaçla ilişkilendirilmemiş hareket, kendi başına amaç olan hareket bana göre hiç bir şey, nihai amaç bize göre her şeydir" (1990: 241).

Bernstein ile Luxemburg arasında geçen tartışmanın ne anlama geldiğini, ilkesel bakımdan birbirlerinden ne oranda ayrıldık-

larını anlayabilmek için, her birinin kendi ilkesinden yola çıkarak uluslararası ilişkiler bakımından çıkarmış oldukları sonuçlara bakmakta yarar var. Çünkü her ikisi de geliştirmiş oldukları ilkelere sonuna kadar sadık kalıyor. Bernstein hareket ile amaç arasında kurmuş olduğu ikilemden dolayı kendisine kapitalist-emperyalist sistemi esaslı olarak eleştirme olanağı sunan düşünsel bir araçtan yoksun kalıyor ve Almanya'nın sömürgeci politikasını savunur duruma düşüyor. Luxemburg ise Marxist öğretiyeye dayanarak kapitalizmin içsel köklü eleştirisinden kazanmış olduğu nihai hedef perspektifinden kapitalist-emperyalist paradigmayı esaslı olarak eleştirme olanağına kavuşuyor.

Bernstein, ilkesinin şövenizmle ilgisinin olmadığını savunsa da, hala enternasyonalist ilkeye sadık kaldığını ileri sürse de, bütün ulusçu “sosyalistlerin” düşmüş olduğu şövenist batağa düşüyor. İşçi sınıfının kurtuluş hareketinin ölümü anlamına gelen “ulusal” görevlerden bahsediyor. Böylece ulaştığı ‘ulusal birlik’ ilkesinden yola çıkarak sosyal demokratları devletin sömürgeci politikasını desteklemeye çağırıyor. “Eğer”, diyor Bernstein, “Almanya'nın çok büyük oranda sömürge ürünleri ithal ettiğini dikkate alacak olursak, bu ürünlerin en azından bir bölümünün kendi sömürgelerinden ithal edebileceği bir zamanın gelmesini arzu edebileceğimizi kendimize söylemek zorundayız” (1969: 180). “Buna ek olarak, vahşilerin ellerinde bulunan topraklar üzerinde sınırlı haklarının olduğunu kabul etmek gerekir. Sonuçta yüksek kültürün yüksek hakkı vardır” (1969: 180). Bernstein Avrupa merkezci bakış açısından ulaştığı “üst kültür”-“alt kültür” ilkesine dayanarak yerli halkların haklarını bu şekilde alaşağı ettikten sonra, ulusalcı bir tutum alıp Almanya'dan daha fazla sömürgesi olan diğer sömürgeci güçlere dönüyor ve ekliyor: “Toprak üzerinde tarihsel kullanma hakkı veren, fetih değil, kullanımdır” (1969: 180). Kantçı pozitivist açıdan “alt kültürler” ve diğer emperyalist güçlere karşı Almanya'nın tarihsel hakkını gerekçelendirdikten ve böylece “sosyalist hareket içinde gerçekçi unsuru” güçlendirdikten sonra, Bernstein “sosyalist hareket içinde idealist unsuru” güçlendirmeye dönüyor. Bir ahlakçı öğretmen duruşu alarak Alman devlet yetkililerini uyarıyor: “sömürgeler elde ederken bunların değeri ve geleceği gözden geçirilmeli ve yerli halkın maruz kaldığı muamelelerin sürekli sıkı bir kontrole tabi tutulması gerekir, ama bunun dışın-

da bu türlü edinimleri baştan kötü bir şey olarak görmek için neden yoktur” (1969: 180).

Luxemburg Marxist öğretiyeye dayanarak kapitalist-emperyalist dünya sistemine karşı formüle etmiş olduğu esaslı eleştiriden yola çıktığı için, Bernstein'ıninkine taban tabana zıt bir sonucuna ulaşıyor. “Bernstein'ın beceriksizliği”, diyor Luxemburg,

bütün soruna ters bir açıdan yaklaştığını gösteriyor. ‘Hukuk’ ve ahlak ile modern emperyalizm gibi olguların ölçülmesi mümkün değildir. Eğilimini, köklerini, kapitalist gelişmenin son aşaması olarak tarihsel anlamını *kavramak*, sosyal demokrasinin görevi budur. Emperyalizmin kapitalist gelişmeyle olan ayrılmaz bağı, korku verici çirkinliğine rağmen veya daha çok tam da korku verici çirkinliğiyle bunun meşru çocuğu olduğunu, işçi sınıfına kavraması gerektiğini öğretmemiz gerekir. Ve (işçi sınıfının, - DG) bundan sonuç çıkarması gerekir; emperyalizme, savaşa, ülkelere yönelik haydutluğa, halkalara karşı uygulanan bezirganlığa, hukuk ihlallerine ve şiddet politikasına karşı ancak kapitalizme karşı mücadele ettiği taktirde, dünya politikasının halk katliamlarının karşısına sosyal devrimi koyduğu zaman savaşılabılır. Ama emperyalist politika *çerçevesinde* çatışmalara çözüm aracı aramak ve aşılmış olanı geri getirmeye çalışarak (emperyalist-, DG) *çoşkunluğa ve savlete*³ karşı direnmek istemek, proleter değil, küçük burjuva, çaresiz bir politikadır. (1990c: 30)

IV. Emperyalizm ve Yeni Kurumculuğun Eleştirisi

Yeni kurumculuk (New Institutionalism) bazan yanlışlıkla Adam Smith'den kaynaklandığı sanılan ama aslında kaynağı John Locke, Jeremy Bentham ve T.R.Maltus'un düşüncelerinde yatan ve 20. yüzyılda F.A.Hayek, Milton Friedman ve Robert Notzick gibileri tarafından kurulan yeni liberalciğin ekonomik düşüncelerinin sözleşme kuramıyla birleştirilerek uluslararası ilişkilere uyarlanması sonucu oluşan bir düşünce. Luxemburg'un sunduğu emperyalizm analizi ve eleştirisi yeni kurumculuğun olduğu gibi bir başka açıdan sözleşmeciliğin, ahlakçılığın ve pozitivist gerçekçiliğin eleştirisi olarak da görülebilir. Bu analizin ve eleştirinin iki temel amacı var. Bir taraftan kapitalizmin emperyalist aşamasında yayılmacılık, sömürgecilik, militarizm ve savaş gibi olguların iç kaynaklarını göstermeyi amaçlarken, diğer taraftan bunların köklü bir eleştirisini sunmayı hedef ediniyor. Luxemburg bunu yaparken ekonomiyi temel alıyor. Ama bundan Luxemburg'un ekonomistçi olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Luxemburg yukarıda bahsettiğimiz olguları açıklamak için eko-

³ Burada “çoşkunluk ve savlet” olarak çevirilen kelimelerin Almanca karşılığı “Sturm und Drang”dır. Çeviri Karl Steuerwald'a ait. Bu kelimeler Alman edebiyatının 18. yüzyılın 60'lı ve 80'li yılları arasındaki edebiyat akımını tanımlamak için kullanılıyor. Bugün artık sabit bir kavram haline gelmiştir. Köken olarak Alman dramatikçi Friedrich Maximilian Klingler'in (1752_1831) bir oyununun başlığından geliyor. Önce tek yanlı aydınlanmacılığa ve köhnemiş feodalist toplum düzenine karşı başkaldıran bir gençlik hareketini tanımlamak için kullanılıyordu. Daha sonra bu dönemin yenilikçi ve atılım içinde olan ve felsefeyle de içiçie geçmiş olan edebiyat hareketini bir bütün olarak tanımlamak için kullanılmaya başlandı. Bundan esinlenerek Luxemburg yukarıdaki “Sturm ve Drang” kelimelerini, emperyalizmi yeni ortaya çıkmış, serbest rekabetçi kapitalizmi geride bırakan ve dolayısıyla atılım içinde olan saldırgan bir olgu olarak tanımlamak için kullanıyor.

nomiyi temel alsada, çağdaşları arasında yaygın olan ve başını Karl Kautsky, Eduard Bernstein, Max Adler ve Otto Bauer gibi mekanikçi düşünürlerin çektiği ekonomistçiliğe düşmüyor. Kapitalist toplumun emperyalist aşamasında ekonomik alt yapının analizinden kazanmış olduğu verileri ve çıkarmış olduğu sonuçları basit bir şekilde toplumun üst yapı kurumlarına uyarlamıyor. Eğitim ve ahlak, kültür ve sanat, edebiyat ve felsefe, politika ve din gibi toplumun üst yapı kurumlarına ilişkin özgün araştırmalarında ve gözlemlerinde bu verilerin ve sonuçların toplumun diğer alanlarında almış olduğu özgün biçimi ve bunların karşılıklı etkileşimini de göz önünde bulunduruyor.

Luxemburg emperyalizm olgusunu Marxistlerin gündemine getiren ilk düşünürlerden birisidir. 1910'lu yıllardan itibaren yapmış olduğu kuramsal çalışmalarının doğal olarak en önemli amaçlarından birisi, "kapitalist gelişmenin son aşaması olarak" tanımladığı emperyalizmin "tarihsel anlamını" açıklamak ve bunun "kapitalist gelişmeyle olan ayrılmaz bağı", "korcu verici" bütün "çirkinliğiyle" göstermektir. Bunu özellikle *Sermaye Birikimi – Emperyalizmin Ekonomik Açıklamasına Bir Katkı* (Die Akkumulation des Kapitals – Ein Beitrag zur ökonomischen Erklärung des Imperialismus) başlıklı temel ekonomik çalışmasında yapıyor. Emperyalizm olgusunu açıklamak için girişmiş olduğu kuramsal çalışmalarında Luxemburg, Rudolf Hilferding'in yaptığı gibi soruna yalnızca mali sermaye açısından yaklaşmıyor (bkz. Hilferding, 1947). Luxemburg *Emperyalizm* kitabında mali sermayenin kapitalizmin emperyalist aşamada uluslararası ilişkiler bakımından oynamış olduğu belirleyici role dikkat çekiyor. Mali sermayenin emperyalist ülkelerin geri bırakılmış olan ülkeleri kendilerine bağımlı hale getirmek için önemli bir araç haline geldiğini vurguluyor (1990e: 367). Luxemburg, Lenin'in yaptığı gibi emperyalizmin özelliklerini açıklarken bunu sadece kapitalizmin son aşaması olarak da tartışmıyor (bkz. Lenin, 1960). Konuya ilişkin kaleme aldığı uzunlu kısalı değişik yazılarında yapmış olduğu saptamalarında Lenin ile hemen her konuda buluşuyor. Ama Luxemburg konu hakkında çalışmaları olan diğer Marxist düşünürlerden farklı olarak "yeniden üretim süreci" sorunundan yola çıkarak kapitalizmin emperyalist aşamasında ekonomi politikanın eleştirisini yazmak istiyor. Luxemburg'un eserlerini yayına hazırlayanların doğru olarak belirttiği gibi, Luxemburg bu kitabında emperyalizmin özelliğini belirle-

yen ve kendisinin kuşkusuz bildiği tekel olgusunu temel almıyor (Lehmann, 1990e: 12*). Kitabında daha çok ekonomi politikasının 18. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar olan gelişimini ve bunun eleştirisini ele alıyor. Bu, kapitalizmin emperyalizm aşamasının *Das Kapital*'ini yazmak gibi devasa bir projeyi gerçekleştirmek istiyormuş gibi bir izlenim bırakıyor okurun üzerinde. Ama Luxemburg'un, emperyalizm olgusunu açıklamasına tekel olgusunu temel alarak yaklaşmaması, kitabın günümüzde yaşanan emperyalizm ve genel olarak ekonomi politika çerçevesinde yaşanan değişik tartışmalar bakımından ihmal edilebileceği anlamına gelmiyor. Luxemburg kitabında bu alanda en az 250 yıldır birikmiş olan kuramsal ve ampirik bilgiyi işlemeye, ele aldığı sorundan yola çıkarak sistemleştirmeye çalışıyor. Sadece bu bakımdan bile kitap kendi başına bir değer arz ediyor.

Yeni kurumculuk uluslararası ilişkilere yönelik temel düşüncesini geliştirirken sözleşmecilik ve pozitivist gerçekçiliğin geliştirmiş olduğu bazı kuramsal unsurları birleştirip kendi özgün düşüncesine ulaşıyor. Yeni kurumculuğa göre, BM, Dünya Bankası ve İMF gibi uluslararası kuruluşların yanında uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olan ulusal devletler içte ve dışta bütün alanlardan çekilmeli ve bu alanlarda ilişkilerin düzenlenmesini ekonomik aktörlere, tekellere bırakmalıdırlar. Yeni kurumculuğun önermiş olduğu bu yeni düzen çerçevesinde ulusdevletlere en fazla bir hakemlik görevi düşmektedir. Yeni bir akım olmasından dolayı Luxemburg'un yeni kurumculuğu direk eleştirmiş olması mümkün değildir. Ama değişik yazılarında geliştirmiş olduğu temel düşüncelerini yeni kurumculuğun eleştirisi olarak da okuyabiliriz. Luxemburg'un yukarıya aktarmış olduğumuz sözleşmeciliğe yönelik eleştirisi yeni kurumculuk düşüncesinin temelini oluşturan unsurlardan birisi olan sözleşmeciliğin eleştirisi olarak da okunabilir. Burada bu konu üzerine tekrar eğilmemize gerek yoktur. Geride iki temel düşüncesi kalıyor: yetkisi ve görevi en aza indirilmiş hakem devlet kuramı ve uluslararası ilişkilerin yeni aktörleri olarak önerilen tekeller. Luxemburg'un yazılarında bu konularda geliştirmiş olduğu düşüncelerine dönelim şimdi.

Luxemburg'a göre kapitalist-emperyalist koşullarda ne Rawls'un önerdiği halklar konfederasyonunun, ne Höffe'nin önerdiği dünya cumhuriyetinin, ne de yeni kurumcuların önerdiği hakem devlet kuramının gerçekleşme şansı vardır. O da Lenin gibi (Lenin, 1960: 342-346), ekonomik, politik ve kültürel bir birlik

4 Dünya Marxist hareketinin bugün karşı karşıya bulunduğu en önemli görevlerden birisi emperyalizmin 21. yüzyılda almış olduğu biçimin bir analizini ve eleştirisini sunmaktır. Bunu yaparken ne burjuva ideologlarının sunduğu mitleştirilmiş bir “globalleşme”, ne de Hardt ve Negri’nin önerdiği metafizik bir “impatorluk” kavramından yola çıkabilir. Kısacası bu konuda hala en iyi çıkış noktasını Lenin, Luxemburg ve Gramsci üçlüsünün oluşturmuş olduğu gelenek sunuyor. Bu geleneğe bağlı olarak son yıllarda yapılan çalışmalar için bkz. Holz, 2003; Martínez vd., 2000; Mészáros, 2001.

olarak geliştirilmek istenen “Avrupa Birleşik Devletleri” projesinin hem gerici olduğunu hem de mümkün olmadığını düşünür. Bu proje ekonomik olarak mümkün değildir, çünkü birbirinden kıta bakımından kopuk ekonomik birliklerden hareket etmektedir. Oysa kapitalist üretim biçimi bütün dünyayı kapsayan, bütün parçaların karşılıklı içiçe geçtiği ve bundan dolayı bağımlı hale geldiği tek bir sistemdir. Bu ekonomik sistemi politik olarak kıtalara veya bölgelere göre parçalamak isteği, mümkün olmayan bir şeyi denemek anlamına gelmektedir. Buna rağmen kurulacak olursa, bu hem politik hem de kültürel bakımdan gerici olacaktır. Bundan dolayı Luxemburg’a göre sorun, bu projelerin desteklenmesi veya karşısında olma sorunu değildir. Luxemburg’a göre sorun bu türlü her bakımdan gerici olan projelerin karşısına sosyalist dünya projesini koyma sorunudur (1990b: 498-504).⁴ Luxemburg bu sonuca bir dünya sistemi olarak kavradığı kapitalizmin emperyalist aşamasına ilişkin analizleri sonucu ulaşıyor. Bu analizinin iç boyutunun konusunu tekeller, artan militarizm ve keskinleşen sınıf mücadelesi oluştururken, dış boyutunun konusu bu içte yaşanan gelişmelerin dışa yansımaları sonucu uluslararası alanda emperyalist ülkeler arasında kızgınlaşan paylaşım kavgası ve bunun sonucu artan militarizm ve savaşlardır.

Yeni kurumculuğun önerisinden yola çıkacak olursak, uluslararası alanda istediği gibi cirit atan, bir iktidar odağı olan ve devlet gibi örgütlenen tekeller arasında devletin hakemlik görevi görebilmesi için bunlara karşı yaptırım gücünün olması gerekir. Bu yaptırım gücünün ahlaki olamayacağını yukarıda Luxemburg’un devlet ve ahlak kuramından yola çıkarak açıklamaya çalıştık. Bu durumda devletin yaptırım gücünün sadece politik ve askeri değil, aynı zamanda diğer tekeller karşısında tam anlamıyla bağımsız olması için ekonomik yaptırım gücünün de olması gerekir. Bu durumda devletin kendisi de bir tekele dönüşecektir. Bu bağlamda iki olasılık vardır. Devletin diğer tekeller arasında söz sahibi olabilmesi için ya diğer tekeller gibi aşağı yukarı aynı güce sahip olması veya hakim olan bir tekel durumunda olması gerekir. Birinci durumda güçler dengesinden dolayı devletin diğer tekeller karşısında yaptırım gücünün olması mümkün değildir. İkinci durumda, yani tekellerin içinde hakim pozisyonunda olması durumunda diğer tekellerle olan ilişkisi karşılıklı iktidar ilişkisine dönüşecektir ki, bu durumda devletin diğer tekellerle hakem ilişkisi kurması mümkün değildir. Yeni kurumcuların önerisini bir an

için kabul edip devletin gerçekten hakemlik yapabileceğini düşünelim. Bu, tekeller arasındaki iktidar ilişkilerini ve birbirleriyle yeni nüfuz alanları için yürüttükleri savaşları ortadan kaldırmayacaktır. Yeni kurumcuların önerdiği gibi bir an için devletlerin ellerini ayaklarını her şeyden çektiklerini ve sırf hakemlik görevi gördüklerini düşünelim. Bu durumda ulusal devletler bugün BM'in Irak savaşı ve işgali sırasında düşmüş olduğu duruma düşecektir. Bugün ulusal devletler arasında süren rekabet, insanlığı maceradan maceraya sürüklüyecek tekeller arası rekabete ve savaşlara dönüşecektir. Ve bunu, örneğin son olarak Alman tekeli Daimler ile ABD tekeli Crysler arasında yaşanan şirket evliliğinde de yaşadığımız gibi, ne yeni kurumcuların önerdiği, ne de başka bir sözleşme önleyebilir. Bu konuda, yıllarca "Alman Endüstrisinin Federal Birliği"nin (BDI) ve IBM'in Avrupa başkanlığını yapmış olan Henkel'in yeterince deneyimi olsa gerek, yukarıda bazı düşüncelerini tartıştığımız kitabının bir yerinde, büyük tekeller arasında "dışlama mücadelesinin" genel bir yasa olduğunu kabul etmek zorunda kalıyor (2002: 221).

Yukarıda yeni kurumcuların spekülâtif bir önermesini spekülâtif olarak ele almak durumunda kaldık. Gerçeklikte devlet ve tekeller arası ilişkiler başka türlü gelişmektedir. Manifaktürcü kapitalist dönemin ekonomi politikasını yazan Smith bugün karşı karşıya olduğumuz duruma 18. yüzyılın son çeyreğinde bir eğilim olarak işaret ediyordu. Manifaktürcülerin devlet ve toplum karşısında kazanmış oldukları hegomonik pozisyonu *Ulusların Zenginliği* adlı eserinin bir yerinde şöyle tasvir ediyordu: manifaktürcülerin "bu tekeli onların bazılarının (hükmettikleri işçi,-DG) sayısını o kadar artırdı ki, sanki aşırı büyümüş bir ordu gibi hükümet için korku verici olmaya başladılar ve bir çok durumda yasamayı sindiriyorlar. Bu tekeli güçlendirmek için yapılan önerileri destekleyen parlameto üyeleri sadece ticaret anlayışlarının iyi olduğu konusunda üne kavuşacaklarından değil, aynı zamanda sayıları ve zenginliklerinin kendilerine büyük önem kazandırdığı insanların bir sınıfı aracılığıyla rağbet ve nüfuz elde edecekleri konusunda da emin olabilirler. Ama eğer onlara karşı çıkacak olursa ve hatta eğer onları engelleyecek yeterli otoriteye sahipse, ne en çok kabul gören dürüstlük, ne en yüksek rütbe, ne de en büyük kamu hizmeti onu küplere binmiş ve hayal kırıklığına uğramış tekellilerin küstah zorbalığından kaynaklanan ne en

5 Burada uluslarötesi tekelleri bütün boyutları, sorunları ve çelişkileriyle ele almamız mümkün değil. Bu konuda yapılmış olan en iyi çalışmalarından birisi olarak gördüğüm, Kübalı bilimcilerin yapmış olduğu çalışmaya bkz.: Martínez vd., 1999: 87-142.

utanç verici küfüre ve yermeye, ne kişisel hakarete, ne de bazan gerçek tehlikeye karşı koruyacaktır” (1981: 471).

Luxemburg 19. yüzyılın sonlarında 20. yüzyılın başlarında henüz yeni bir olgu olan ve kapitalizmin emperyalizm aşamasının belirtisi olan tekellere ilişkin Smith’in kapitalizmin manüfatörü evresinde yapmış olduğu bir gözleme benzer bir gözlemlerde bulunuyor. 1899 yılında yayınlanan *Tekelci Ekonominin Bir Sonucu* (Ein Ergebnis der Kartelwirtschaft) başlıklı yazısında ilk defa ABD’de gözlemlenen tekellerin toplum ve devlet karşısında kazanmış olduğu hegemonik durum toplumu ve devleti bunların karşısında çaresiz bırakmıştır (1990: 583-586). Araştırma komisyonları, yasal savaşlar ve hatta mahkeme kararıyla yasaklamalar hiç bir şeyi değiştirmemiştir. Sürekli artan bir şekilde toplumun bütün can damarlarını ellerine geçirip isteklerini bütün topluma dikte ederken devletin bütün organlarını kendi nüfuzları altına almaktadırlar. Bundan dolayı hükümet bu gelişmeye yarı gönüllü, yani sadece “kağıt üzerinde” müdahale etmektedir. Hükümetin bunları kontrol etmesini bir tarafa bırakalım, uygulamış olduğu gümrük politikasıyla teşvik etmektedir (1990: 686-189). Bu olgu bugün artık Luxemburg’un tasvir etmiş olduğu sınırları çoktan aşmış ve artık bir insanlık sorunu haline gelmiştir. Bugün dünya çapında bir kaç yüz uluslarötesi tekel, yani bunların yönetimini elinde tutan bir kaç bin kişi 6 milyar insanın kaderini elinde tutmaktadır.⁵

Eğer burada tekelleri toplumun ve insanlığın karşısında duran bir ‘cephes’ olarak tanımlıyorsak, bundan bu cephenin bütünlüklü, iç ilişkileri uyumlu olan bir cephe olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Bernstein ve daha sonra Kautsky bu düşünceden yola çıktıkları için işçi sınıfı hareketi ve insanlığın kurtuluşu için felaket anlamına gelen sonuçlara ulaşmışlardı. Özellikle Kautsky’nin “ultura emperyalizm” kuramıyla uluslararası işçi sınıfı hareketini pasifleştirip etkisiz hale getirmişti. Evrimci bir kuramdan yola çıkan Bernstein’a göre, kapitalizmin yeni aşamasının olgusu olan tekeller kapitalist üretim biçimine hakim olan anarşiyi giderek ortadan kaldıracak ve yerine planlı bir üretim biçimini geçirecektir. Kautsky, farklı bir bağlamda ve değişik bir açıdan yaklaşarak benzer sonuçlara ulaşıyor. Kautsky, Marx ve Engels’in “Tekel rekabeti ve rekabet de tekeli yaratmaktadır” saptamasından hareket ettiğini iddia ediyor ama bu saptamayla ilişkisi her bakımdan sorgulanabilecek bir sonuca ulaşıyor. 1914 yı-

İnada, Birinci Dünya Savaşı'nın gümbürtüleri altında savaştan sonra nihayet nihai barışın sağlanmasının koşullarının oluşacağını duyuruyordu insanlığa: "Büyük teşebbüslerin, bankaların ve milyarderlerin kızgın rekabeti küçükleri yutan mali güçlerin tekelleşmesi düşüncesini doğurmuştur. Böylece büyük emperyalist güçlerin şimdiki dünya savaşından aralarındaki silahlanma rekabetini sona erdirecek en güçlülerin birleşimi çıkabilir." Kautsky bu beklentisinden yola çıkarak "ultura emperyalizm" düşüncesine ulaşmıştı. "Sırf ekonomik açıdan", diyordu Kautsky "kapitalizmin *tekelci politikasının dış politikaya taşındığı* yeni bir aşama daha yaşaması mümkündür: bir *ultura emperyalizm* aşamasıdır. Emperyalizme karşı enerjik mücadele ettiğimiz gibi buna karşı da mücadele etmemiz gerekir. Ama bunun tehlikeleri silahlanma rekabetinde ve dünya barışını tehlikeye sokmasında değil başka bir tarafta yatmaktadır" (Fetscher, 1964: 342).

Luxemburg da Kautsky gibi aynı saptamadan yola çıkıyor. Ama Luxemburg Kautsky'nin çıkarmış olduğu sonuca tam anlamıyla zıt bir sonuç çıkarıyor. 1899 yılında Bernstein'a karşı kaleme almış olduğu *Toplumsal Reform mu, Devrim mi?* (Sozialreform oder Revolution?) başlıklı çalışmasında tekellerin henüz araştırılması gereken yeni bir olgu olduğu gözleminde bulunduktan sonra, tekellerin hem iç pazarlarda hem de dünya pazarlarında kapitalist üretim biçiminin temel özelliklerinden biri olan üretimdeki anaşiyi ortadan kaldırmak şöyle dursun daha da artıracığı düşüncesini ileri sürüyor (1990: 380-381). Bu durumun ulusal devletler için sonuçsuz kalmasını düşünmek mümkün değildir. Luxemburg'a göre tekellerin barışçıl bir "ultra emperyalizm" yaratması şöyle dursun, kapitalist dünya ekonomisinin enternasyonal karakteriyle kapitalist devletin ulusal karakteri arasındaki çelişkiyi, gümrük savaşlarında gözlemlenebileceği gibi, daha da derinleştiriyor (1990: 382-383). Bundan dolayı kapitalist devletlerin, hele kapitalizmin emperyalist aşamasında dünyaya barış getirmesi mümkün değildir. Aksine, "kapitalist devletlerin emperyalist politikasının en derin özü, ruhu, bütün içeriği ve anlamı kapitalist olmayan ülkelerin ve halkların kapitalizm tarafından yutulup hazmedilecek şekilde parçalanmasıdır. (...) Savaşların, emperyalist savaş yürütmenin başka bir yöntemi olan, sadece o an için bu mücadele içinde karşılıklı güç ilişkisini saptayan açık ve gizli devlet sözleşmelerinin tek içeriği bu yabancı ülkelerin ve halkların parçaları uğruna verilen mücadeledir (1990c: 28-29)."

Ve bu mücadele emperyalist gclerin derinleşme ve genişleme alanı daraldıkça daha da kızgınlaşacak ve halkları sürekli şiddeti artan felaketten felakete sürükleyecektir (1990e: 391-392).

Luxemburg bu cümleleri Birinci Dünya Savaşı'ndan c yıl önce yazmıştı. O günden beri insanlık iki dünya savaşı ve dünyanın dört bir tarafında sayısız irili ufaklı başka paylaşım savaşları yaşadı ve yaşıyor. Bunları başkalarının takip etmeyeceğini saptamamız için hiç bir neden yok. Bu nedenle yine Luxemburg ile: insanlığı çok zor zamanlar bekliyor, saptamasında bulunmaktan başka bir perspektif sunmamız mümkün değil ne yazık ki. Peki insanlığın tek seçeneği emperyalist felaketler ve barbarlık mıdır? Luxemburg böyle düşünmüyor. Luxemburg'a göre emperyalizm derinleşirken ve yayılırken, kendi "can damarlarını da kesiyor" ve böylece insanlığa emperyalizimi aşmanın nesnel koşullarını da sunuyor. Bundan dolayı insanlığın önünde: *sosyalizm veya barbarlık içinde yok oluş* seeneği nesnel olarak duruyor (1990d: 441).■

Kaynakça

- Bernstein, E. (1969) *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie*, der. Hillmann, G., Rohwohlt, Reinbeck/Hamburg.
- Fetscher, I. (1964) *Der Marxismus, seine Geschichte in Dokumenten*, 2, R. München: Piper & CO Verlag,.
- Henkel, H.-O. (2002) *Die Ethik des Erfolgs*, München: Econ Ullstein List Verlag GmbH & Co KG.
- Hilferding, R. (1947) *Das Finanzkapital: Eine Studie über die jüngste Entwicklung des Kapitalismus*, Berlin: Verlag JHW Dietz Nachfolger GmbH.
- Holz, H. H. (2003) "Die neue Ausgangslage", *Gesammelte Aufsätze aus 50 Jahren, c1: Der Kampf um Demokratie und Frieden*, Essen: Neue Impluse Verlag,, 219-234.
- Höffe, O. (2002) *Demokratie im Zeitalter der Globalisierung*, München: Verlag C.H.Beck oHG.
- Kant, I. (1993) *Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf, Werkausgabe*, der. Wilhelm Weischedel, c.11, Frankfurt/Main: Suhrkamp, 193-251
- Kant, I. (1998) *Kritik der reinen Vernunft*, Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- Küng, H. (2003) "Weltpolitik und Weltethos: Zur Problemstellung", H. Küng ve D. Senghaas (der.) *Friedenspolitik, Ethische Grundlagen internationaler Beziehungen*, München: Piper Verlag GmbH.
- Lehmann, H. (1990e) "Vorwort", Luxemburg, R., *Gesammelte Werke*, c.5, 1*-34*, Berlin: Dietz Verlag.
- Lenin, V. İ. (1960) "Über die Losung der Vereinigten Staaten von Europa", *Werke*, 21: 342-346, Berlin: Dietz Verlag.
- Lenin, V. İ. (1960) *Der Imperialismus als höchstes Stadium des Kapitalismus*, *Werke*, 22: 189-309, Berlin: Dietz Verlag.
- Luxemburg, R. (1990) *Possibilismus, Opportunismus*, *Gesammelte Werke*, 1/1: 228-230, Berlin: Dietz Verlag.
- Luxemburg, R. (1990) *Sozialreform oder Revolution?, Mit einem Anhang: Miliz und Militarismus*, *Gesammelte Werke*, 1/1: 367-466, Berlin: Dietz Verlag.
- Luxemburg, R. (1990) *Hoble Nüsse*, *Gesammelte Werke*, 1/1: 487-492, Berlin: Dietz Verlag.
- Luxemburg, Rosa (1990) *Ein Ergebnis der Kartellwirtschaft*, *Gesammelte Werke*, 1/1: 583-586, Dietz Verlag, Berlin.
- Luxemburg, R. (1990) *Flotenerweiterung und Handelspolitik*, *Gesammelte Werke*, 1/1: 613-615, Dietz Verlag, Berlin.
- Luxemburg, R. (1990) *Brauchen wir Kolonien*, *Gesammelte Werke*, 1/1: 642-643, Berlin: Dietz Verlag.
- Luxemburg, R. (1990) *Kartellwirtschaft in Nordamerika*, *Gesammelte Werke*, 1/1: 686-689, Berlin: Dietz Verlag.
- Luxemburg, R. (1990a) *Karl Marx*, *Gesammelte Werke*, 1/2: 369-377, Berlin: Dietz Verlag.
- Luxemburg, R. (1990b) *Friedensutopien*, *Gesammelte Werke*, 1/2: 491-504, Berlin: Dietz Verlag.
- Luxemburg, R. (1990c) *Kleinbürgerliche oder proletarische Weltpolitik?*, *Gesammelte Werke*, 3: 26-31, Berlin: Dietz Verlag.
- Luxemburg, R. (1990c) *Dem Weltkrieg entgegen*, *Gesammelte Werke*, 3: 58-65, Berlin: Dietz Verlag.
- Luxemburg, R. (1990c) *Die politische Lage und die Sozialdemokratie*, *Gesammelte Werke*, 3: 70-79, Berlin: Dietz Verlag.

- Luxemburg, R. (1990c) *Die weltpolitische Lage, Gesammelte Werke*, 3: 212-219, Berlin: Dietz Verlag.
- Luxemburg, R. (1990c) *Zweierlei Maß, Gesammelte Werke*, 3: 430-434, Berlin: Dietz Verlag.
- Luxemburg, R. (1990d) *Friede und Schiedsverträge, Gesammelte Werke*, 4: 228-231, Berlin: Dietz Verlag.
- Luxemburg, R. (1990d) *An die Proletarier aller Länder, Gesammelte Werke*, 4: 415-418, Berlin: Dietz Verlag.
- Luxemburg, R. (1990d) *Was will der Spartakusbund, Gesammelte Werke*, 4: 440-449, Berlin: Dietz Verlag.
- Luxemburg, R. (1990e) *Die Akkumulation des Kapitals, Ein Beitrag zur ökonomischen Erklärung des Imperialismus, Gesammelte Werke*, 5: 4-411, Berlin: Dietz Verlag.
- Martínez, R.C. vd. (2000) *Imperialismus heute: Über den gegenwärtigen transnationalen Monopolkapitalismus*, Essen: Neue Impluse Verlag.
- Marx, K. (1986) *Das Kapital, Kapitalist Üretiminde Eleştirel Bir Tablîli*, c. 1, Ankara: Sol.
- Marx, K. (1974) *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie (Robentwurf) 1857-1859*, Berlin: Dietz Verlag.
- Mészáros, I. (2001) *Socialism or Barbarism*, New York: Monthly Review Press.
- Rawls, J. (2000) *The Law of Peoples*, Cambridge: Harvard University Press.
- Smith, A. (1981) *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of the Nations*, Campbell, R. H. vd. (der) c. 1, Indianapolis: Liberty Fund.
- Smith, A. (1982) *Lectures on Jurisprudence*, Meek, R.L. (der), Indianapolis: Liberty Fund.
- Smith, A. (1984) *The Theory of Moral Sentiments*, Raphael, D.D. ve A.L. Macfie (der), Indianapolis: Liberty Fund.
- Wesél, U. (1990) "Vertrag", Sandkühler, H. J. (der.) *Europäische Enzyklopädie zu Philosophie und Wissenschaften*, Hamburg: Felix Meiner Verlag içinde.